

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Kieliasiantuntijuus erikoistuneessa yhteiskunnassa -maisteriohjelma

Andreas Fagerholm

Dynaamisen ekvivalenssin toteutuminen
Stieg Larssonin *Flickan som lekte med elden* –
romaanin suomennoksessa

Pro gradu -tutkielma (suomi toisena kotimaisena kielenä)

Vaasa 2017

SISÄLTÖ	
1 JOHDANTO	5
2 KÄÄNTÄMISEEN LIITTYVÄT TEORIAT	8
2.1 Dynaaminen ekvivalenssi	8
2.2 Kääntämisen neljä peruspektia	12
2.3 Muut merkittävät käännösteoriat	13
2.3.1 Käännösvaihdot	13
2.3.2 Käännösmenetelmäluokittelu	15
2.3.3 Kotouttava ja vieraannuttava kääntäminen	16
3 TAVOITE, AINEISTO JA MENETELMÄ	18
3.1 Tavoite ja menetelmä	18
3.2 Aineisto	20
4 DYNAAMINEN EKVIVALENSSI AINEISTOSSA	23
4.1 Poistot	24
4.1.1 Implisiittistämiset	24
4.1.2 Semanttiset poistot	30
4.1.3 Tiivistelmä	33
4.2 Lisäykset	34
4.2.1 Eksplisiittistämiset	34
4.2.2 Semanttiset lisäykset	41
4.2.3 Tiivistelmä	43
4.3 Merkitysvivahteet	43
4.3.1 Ero pintatasolla	44
4.3.2 Ero syvätasolla	49
4.3.3 Tiivistelmä	54
4.4 Epätarkkuudet ja tarkennukset	54

4.4.1 Epätarkkuudet	54
4.4.2 Tarkennukset	60
4.4.3 Tiivistelmä	67
4.5 Virheet	69
5 PÄÄTELMÄ	71
LÄHTEET	75

VASA UNIVERSITET**Filosofiska fakulteten**

Författare:	Andreas Fagerholm
Avhandling pro gradu:	Dynaamisen ekvivalenssin toteutuminen Stieg Larssonin <i>Flickan som lekte med elden</i> –romaanin suomennoksessa
Examen:	Filosofie magister
Program:	Språkexpertis i ett specialiserat samhälle
Ämne:	Finska språket
Årtal:	2017
Handledare:	Gun-Viol Vik, Jaana Puskala

SAMMANFATTNING

I den här pro gradu-avhandlingen har jag undersökt hur dynamisk ekvivalens framträder i den finska översättningen av Stieg Larssons roman *Flickan som lekte med elden*, dock inte hela romanen utan enbart dess två första kapitel på 41 sidor. Jag har gjort detta genom att jämföra originalversionen av romanen, alltså *källtexten*, med den finska översättningen, dvs. *måltexten*. Det handlar alltså om en kontrastiv forskningsmetod.

I varje måltext finns det exempel på flera olika översättningsmetoder. Den vanligaste metoden är den som i vardagligt tal kallas *direkt översättning* men vid sidan av den finns det också andra översättningsmetoder av vilka följderna ofta blir att det sker någon form av förändring i måltextens ytstruktur. I den här avhandlingen har jag undersökt huruvida textens betydelse, dvs. textens budskap, också förändras. Får den målspråkliga läsaren samma information som den källspråkliga läsaren om det sker förändringar i textens ytstruktur? Påverkas djupstrukturen också?

Den mest centrala teorin i avhandlingen är Eugene Nidas teori om *dynamisk ekvivalens*. Enligt teorin är det viktigaste att källtextens betydelse förblir så oförändrad som möjligt samtidigt som måltexten blir så idiomatisk som möjligt. Enligt teorin ska alltså formen på källtexten ges lägre prioritet.

Jag har upptäckt att betydelsen inte förändras betydligt i de flesta av exemplen som dyker upp i mitt forskningsmaterial där direkt översättning inte används. Förändringarna sker oftast enbart på ytnivån, men precis som andra regler har denna också undantag. Det finns också exempel där betydelsen förändras betydligt, och ibland totalt, men dessa exempel är fåtaliga.

NYCKELORD: Kääntäminen, käännösteoria, ekvivalenssi, merkitys.

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin, miten dynaaminen ekvivalenssi toteutuu kääntäjän käyttäessä kohdekielille idiomaattista ilmaisutapaa ilmaisemaan lähdetekstin merkitystä. Muuttaako se merkitystä niin paljon, että kohdekielinen lukija saa toisenlaisen käsityksen tekstistä kuin lähdekielinen lukija. Tutkin, mitä keinoja kääntäjä käyttää saadakseen kohdekielen mahdollisemman idiomaattiseksi, ja samalla säilyttää viestiä mahdollisimman muuttumattomana, katso luku 3. *Menetelmä, tavoite ja aineisto*.

Käytän teoreettisena viitekehyksenä Eugene Nidan dynaamista ekvivalenssia. Dynaaminen ekvivalenssi esiintyy aina jossain määrin jokaisessa käännöksessä ja käännösprosessissa tekstilajista huolimatta, joten se on kiinnostava tutkimuskohde jo pelkästään sen takia. Käsitellen dynaamista ekvivalenssia tarkemmin luvussa 2.1.

Tämä tutkimus on kontrastiivinen. Vertaan lähdetekstiä ja kohdetekstiä toisiinsa sellaisissa tapauksissa, joissa kääntäjä ei ole käyttänyt formaalista vastaavuutta. Katso luku 3. *Menetelmä, tavoite ja aineisto*.

Yleisesti kääntämisestä ilmiönä ja kääntämisen historiasta

Mitä on kääntäminen? Tähän kysymykseen ei ole ihan helppoa vastata. Niin kuin käännösteoreetikko Nida toteaa seuraavaa (Nida 1964: 161): ”Definitions of proper translating are almost as numerous and varied as the persons who have undertaken to discuss the subject”.

Tieteen termipankki (ks. *käännöstiede*) antaa seuraava määritys: ”Käännöstiede tutkii kääntämiseen ja tulkkaukseen liittyviä tekstejä, prosesseja, toimijoita ja konteksteja. Erityisesti se on keskittynyt ammattimaiseen, luonnollisten kielten väliseen kääntämiseen ja tulkkaukseen, mutta tutkimuksen kohteena ovat myös kääntämisen erilaiset kielensisäiset (esim. kirjoitustulkkaukset) ja intersemioottiset muodot (esim. kuvailutulkkaukset) samoin kuin arkisiin kielikontakteihin liittyvä kääntäminen ja tulkkaus”.

Onko kääntäminen ylipäättään mahdollista? Kääntäminen on joidenkin mielestä mahdotonta: ”Miten voi toisella kielellä ilmaista asioita, jotka toisella kielellä sanotaan aivan eri tavoin tai joiden ilmaisemiseen ei sanoja edes löydy?” (Paloposki 2007: 357). Myös Nida huomauttaa, että kaikista maailman kielipareista ei millään ole identtistä luokitusta (Nida 1964: 35). Kaikki kielet ja niihin liittyvät ajatusmaailmat hahmottavat maailmaa omalla tavallaan. On kuitenkin nähtävissä, että kääntäminen on tapahtunut koko historiamme kautta ja tapahtuu vieläkin jatkuvasti, joten kääntäminen ei voi olla täysin mahdotonta.

On toki olemassa kääntämistä helpottavia tekijöitä ja kääntämistä vaikeuttavia tekijöitä ja tärkein niistä on kielipari. Kieli ei ole olemassa missään tyhjiössä, vaan se liittyy tiettyyn kulttuuriin ja eri kulttuurien välinen ero ja etäisyys toisistaan sekä tilassa että ajassa vaikuttavat kääntämisen helppouteen tai vaikeuteen (Nida 1964: 160–161).

Suomalainen kulttuuri ja ruotsalainen kulttuuri ovat hyvin samanlaisia, joten kulttuurienväliset erot ovat harvoin suomi-ruotsi-suomi-kääntäjien suurin ongelma. Näitten kääntäjien suurimmat ongelmat esiintyvät usein kieliopillisella tasolla muun muassa sen takia, että suomi ja ruotsi kuitenkin ovat rakenteeltaan niin erilaisia kieliä ruotsin analyyttisyyden ja suomen synteettisyyden takia. Esimerkiksi suomen kielen pitkät genetiiviketjut ovat eräs petollinen salakuoppa ruotsintajille, kun suoran käännöksen houkutus on joskus suuri.

On käännetty ja tulkattu yhtä kauan kuin ihmiset ovat puhuneet eri kieliä (Vuorikoski 2007: 317), toki kääntäminen tuli kyseeseen vasta silloin, kun kirjoitus keksittiin. Kääntämisen ja tulkkauksen ero on se, että tulkki kääntää puhuttua kieltä, kun kääntäjä taas kääntää kirjoitettua kieltä. Kääntäjä voi tuottaa noin 5 000 sanaa päivässä, kun tulkki toisaalta pystyy tuottamaan noin 9 000 sanaa tunnissa (TÖI 2008: 64), mutta kääntäjältä vaaditaan toisaalta korkeampaa tarkkuutta kuin tulkilta.

Historian kautta on ollut vallalla eri kääntämiseen liittyviä käytäntöjä ja perinteitä, mikä tulee kääntämiseen. Joskus lähdetekstiä on kunnioitettu enemmän, esimerkiksi suorilla,

raskaslukuisilla, ja joskus jopa vaikeasti ymmärrettävillä käännöksillä ja joskus vähemmän, esimerkiksi myöhemmällä keskiajalla, kun tehtiin pikemmin parafraaseja kuin käännöksiä alkuteoksesta nykyisin silmin katsottuna. 1900-luvulla on alettu suhtautua kääntämiseen vapaammin (Nida 1964: 160). Keskustelua kääntämisen periaatteista on käyty jo noin 2000 vuotta ja vieläkin keskustellaan samoista asioista (Sorvali 1983: 13, 18).

Koko kääntämisen historian kautta on ollut käynnissä köydenvedo suoran ja vapaan käännöksen välillä. Suorassa käännöksessä käännetään sanasta sanaan ja vapaassa käännöksessä käännetään merkityksestä merkitykseen. Ensimmäinen kääntäjä, jonka tiedetään vastustaneen suorasta käännöstä, oli Hieronymus, joka vältti sanasta sanaan kääntämistä ja mieluummin käänsi merkityksestä merkitykseen (Munday 2001: 20; Montgomery 2000: 150).

Kääntämistä tutkittiin jonkin verran tieteellisesti ennen 1900-lukua, mutta vasta toisen maailmansodan jälkeen tieteellisestä käännöstutkimuksesta ja käännösteoriasta tuli oma tiede: käännöstiede eli *translatologia* tai *traduktologia* (Munday 2001: 9–10; Shuttleworth 1997: 148) kun käännöstieteilijät kuten muun muassa Eugene Nida & Charles Taber, ja John Catford, Werner Koller, Hans Vermeer ja Katharina Reiß julkaisivat käännösteoriaan liittyvät teoksensa. Jotkut ovat pitäneet, tai vieläkin pitävät, sitä lingvistiikan osa-alueena (Sorvali 1983: 36).

Kääntäminen on viestintää, mutta se poikkeaa muista viestintätilanteista ja -muodoista sillä tavalla, että viesti menee välittäjän kautta eli kääntäjä on viestintätilanteessa sekä vastaanottaja että lähettäjä. Koska kääntäjä on välittäjä, viestin muuttumattomuus riippuu suuresti hänestä, sillä hän muuttaa viestin kielellistä muotoilua, ennen kuin välittää sen eteenpäin. Kääntäminen ei ole mikään mekaaninen prosessi, vaan kääntäjä on itse aktiivinen osallistuja (TÖI 2008: 63).

2 KÄÄNTÄMISEEN LIITTYVÄT TEORIAT

Koska alkuperäisteos on ruotsiksi, viitataan sen tekstiin sanoilla *lähdekieli*, *lähdeteksti*, *lähdelause* ja muilla *lähde*-alkuisilla sanoilla.

Rune Ingo (1991) käyttää termiä *lähtökieli* ja Kielitoimiston sanakirjan mukaan *lähtökieli* ja *lähdekieli* ovat täydellisiä synonyymejä (ks. *lähdekieli* ja *lähtökieli*). On olemassa myös kolmas termi; *alkukieli*, jota näkee käytettävän silloin tällöin, mutta se esiintyy melko harvoin. Harvinaisempi ”kieli, johon käännetään” tarkoittava termi on *tulokieli*. Selvyyden ja johdonmukaisuuden vuoksi käytän ainoastaan *lähde*- ja *kohde*-alkuisia sanoja eli suomennokseen viitataan sanalla *kohdekieli* ja muilla *kohde*-alkuisilla sanoilla.

2.1 Dynaaminen ekvivalenssi

Yksi tieteen keskeisiä ominaisuuksia on sen vakiintunut sanasto, mutta käänntiede poikkeaa tästä, koska käänntieteessä ei ole kovin monta vakiintunutta termiä, jonka merkityksestä kaikki olisivat yksimielisiä (Ingo 1990: 96).

Ekvivalenssi on keskeinen ja klassinen käsite käänntutkimuksessa ja se saattaa olla ainut termi, jonka merkityksestä käänntieteilijät ovat jonkin verran yksimielisiä ja samanaikaisesti he ovat hyvin erimielisiä sen merkityksestä. Kielitoimiston sanakirjan (ks. *ekvivalenssi*) määritelmä on ”samanarvoisuus, yhdenmukaisuus, vastaavuus”, mutta tämä ei kerro meille melkein mitään. Millainen vastaavuus? Mistä se muodostuu? Mikä vastaa mitä ja missä määrin? Tieteen termipankki on hieman seikkaperäisempi (ks. *ekvivalenssi*): ”käänntöksen vastaavuus suhteessa lähtötekstiin ... Ekvivalenssi voi olla hyvin monenlaista. Se voi koskea käänntöksen ja [lähtötekstin] kielellisiä elementtejä, merkitystä tai funktioita (ja funktioiden toteutumista)”. On toisin sanoen kyse jonkinlaisesta samuudesta lähde- ja kohdetekstin välillä.)

Käännöstieteilijä ja raamatunkääntäjä Eugene Nida on yksi edellisen vuosisadan vaikutusvaltaisimpia käännöstieteilijöitä ja hän kehitti ekvivalenssiteoriaansa raamatunkäännöstyössään. Vuonna 1964 hän julkaisi teoksensa *Towards a Science of Translating*, jossa hän pyrki tieteellistämään kääntämistä, käännösteoriaa ja käännöstutkimusta.

Nidan teorian mukaan ekvivalenssi-ilmio on pikemmin laaja kirjo kuin mustavalkoinen käytäntö, jossa olisi vain kaksi valintamahdollisuutta. Kirjon päissä on kaksi ääripäätä, joiden välillä jokainen kääntäjä joutuu tasapainoilemaan ja nämä ääripäät ovat suora käännös ja vapaa käännös. *Dynaaminen ekvivalenssi* (en. *dynamic equivalence*) ja *formaalinen vastaavuus* (en. *formal correspondence*) sijaitsevat näitten välillä ja niiden välinen raja on häilyvä ja jokaisessa käännöksessä on aineksia molemmista käännöstyypeistä.

Formaalinen ekvivalenssi edustaa jäykkää uskollisuutta lähdetekstiä kohtaan. Formaalisessa ekvivalenssissa pyritään tekemään mahdollisimman vähän muutoksia esimerkiksi kohdetekstin kieliopilliseen rakenteeseen, tyyliin ja tekstin muotoon ylipäätään. Substantiivi korvataan substantiivilla, adjektiivi korvataan adjektiivillä ja pronomini korvataan pronominilla ja lähdelauseen subjekti pysyy subjektina myös kohdetekstissä mahdollisimman pitkälle. Myös formaalinen vastaavuus hyväksyy sitä, että jotkut muutokset ovat välttämättömiä, mutta niitä tulee tehdä mahdollisimman vähän. Tekstit, jotka on käännetty formaalista vastaavuutta noudattaen, ovat usein melko raskaslukuisia. Formaalisessa vastaavuudessa tekstin muoto ja pintarakenne ovat yhtä tärkeitä kuin viesti (Nida 1964: 159).

Dynaaminen ekvivalenssi edustaa puolestaan vapaampaa käännöskäytäntöä. Dynaamisessa ekvivalenssissa kiinnitetään enemmän huomiota lähdetekstin viestiin kuin sen ulkoasuun. Kohdetekstin idiomaattisuus ja viestin muuttumattomuus ovat tärkeimmät. Dynaamisessa ekvivalenssissa esimerkiksi verbin korvaaminen substantiivilla, esim. *juosta*-verbi on korvattu *juokseminen*-substantiivilla, tai päinvastoin ei ole ongelma niin kauan kuin tekstin viesti säilyy muuttumattomana. *Viesti* ja *merkitys* ovat dynaamisen ekvivalenssin

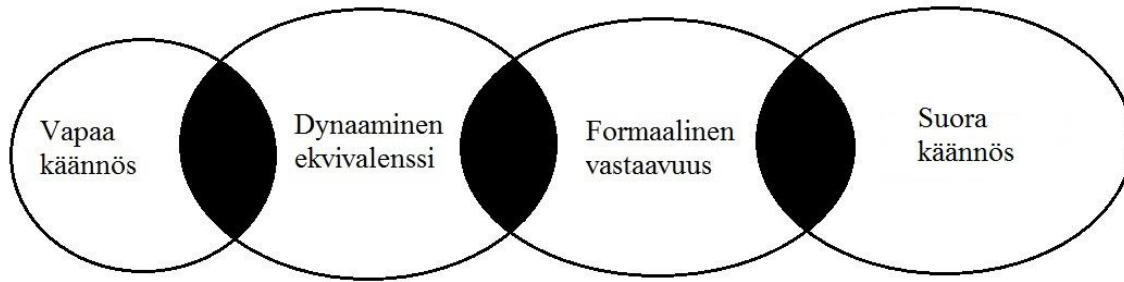
tärkeimpiä ydinaineksia ja tärkeintä on, että tekstin viesti ja merkitys siirtyvät kohdekieleen ja kohdetekstiin mahdollisimman muuttumattomina ja että kohdeteksti on mahdollisimman idiomaattinen eikä siinä ole häiritseviä lähdekielen aineksia (Nida & Taber 1969: 163; Nida 1964: 159).

Nida itse sanoi seuraavasti: ”In transferring the message from one language to another, it is the content which must be preserved at any cost: the form, except in special cases ... is largely secondary, since within each language the rules for relating content to form are highly complex, arbitrary, and variable” (Nida & Taber 1969: 105).

Yksi dynaamisen ekvivalenssin teorian suurimpia heikkouksia on Nidan ajatus sekä lähdekielisen että kohdekielisen lukijan *reaktiosta* tekstiin. Teorian mukaan kohdetekstin tulee aiheuttaa kohdekielisessä lukijassa sama reaktio kuin lähdeteksti aiheuttaa lähdekielisessä lukijassa (Nida 1964: 166). Ajatus on hyvä, mutta onko lukijan, sekä lähdekielisen että kohdekielisen, reaktio ylipäätään mitattavissa? Jos lukijan reaktiota voi mitata, niin miten sitä tulee mitata? Nidalla ei valitettavasti ollut tyhjentävää vastausta.

Nida jopa myöntää, että lukijan reaktiot eivät koskaan voi olla samat eriävien historiallisten ja kulttuuristen olosuhteiden takia. On vaikeata mitata, miten lukija ymmärtää tekstiä. Tästä huolimatta sekä lähde- että kohdekielisen tekstin lukijan reaktioiden olisi vastattava mahdollisimman hyvin toisiaan, jotta käännöksen päämäärä toteutuisi (Sorvali 1983: 65).

Nidan ekvivalensseja voidaan pitää vapaa-suora-keskustelun jatkeena, jossa dynaaminen ekvivalenssi liittyy vapaaseen käännökseen ja formaalinen vastaavuus liittyy suoraan käännökseen niin kuin olen havainnollistanut kuvassa 1.

Kuva 1

Kuvassa 1 havainnollistan dynaamisen ekvivalenssin ja formaalisen vastaavuuden välistä suhdetta.

Rajanveto on hämärä eli selvää rajaa ei ole olemassa. On yksinkertaistettuna pikemmin kyse yhtymäkohdista näitten ilmiöitten välillä. Kohdeteksti, joka on käännetty formaalista vastaavuutta noudattaen, on silti usein paljon vapaammin käännetty kuin jos teksti olisi käännetty jäykän suorasti.

Dynaamisen ekvivalenssin teorian tärkeimpiä käsitteitä ovat *pintarakenne* ja *syvä rakenne*, jotka vuorostaan ovat peräisin Noam Chomksyn generatiivisen kieliopin teoriasta. *Pintarakenne* tarkoittaa kielellistä ilmaisutapaa eli morfeemeja, sanoja, lauseita jne., ja *syvä rakenne* tarkoittaa ajatusta, jota kielellinen ilmaisutapa ilmaisee.

Nida itse ei kannattanut täysin vapaata kääntämiskäytäntöä. Myöhempinä vuosina Nida puhui mieluummin *funktionaalista ekvivalenssista* (Shuttleworth & Cowie 1997: 64; Koller 1992: 192), koska monet kääntäjät käänsivät hänen mielestä liian vapaasti dynaamiseen ekvivalenssiin nojautuen.

Semanttinen ja pragmaattinen merkitys

Lauseen semanttinen ja pragmaattinen merkitys ovat tärkeitä käsitteitä Nidan teoriassa. Ei ole selvää rajausta niiden välillä ja on olemassa monta eri määritelmää.

Semantiikka liittyy itse sanan *denotaatioon* eli sen leksikaaliseen merkitykseen ns. sanakirjamerkitykseen.

”[M]ore often the form has to be transformed precisely in order to preserve the content” (Nida 1969: 105–106). *Content* edustaa käsitykseni mukaan sekä semanttista että pragmaattista merkitystä ja joskus kääntäjä joutuu eri syistä muuttamaan lauseen semanttista merkitystä kääntäessään, mutta hän tekee sen sillä tavalla, että lauseen semanttinen ja pragmaattinen merkitys eli *content* säilyy muuttumattomana, jotta kohdekielinen lukija reagoi kohdetekstiin samalla tavalla kuin lähdekielinen lukija reagoi lähdetekstiin.

Sanojen merkityksestä puhuessani nojaudun seuraaviin sanakirjoihin: *MOT Kielitoimiston sanakirja 2017* suomen kielen sanojen osalta ja *MOT Norstedts Svensk ordbok 2017* ruotsin kielen sanojen osalta. Käytän myös kaksikielistä sanakirjaa *MOT Ruotsi 2017* selvittääkseni lähde- ja kohdekielen sanojen vastineet.

2.2 Kääntämisen neljä perusaspektia

Rune Ingo (2007: 65–173) puhuu kirjassaan kääntämisen neljästä aspektista; 1. kieliopillinen rakenne, 2. kielellinen varieteetti, 3. semantiikka ja 4. pragmatiikka (joita käsiteltiin ylemmin). Nämä neljä perusasiaa on Ingon mukaan otettava huomioon, kun käännetään. Tässä työssä keskityn semantiikkaan, pragmatiikkaan ja kieliopilliseen rakenteeseen. Selitän, miten nämä liittyvät analyysiini menetelmäluvussa 3.1.

Ei aina ajatella sitä, että kieliopillinen rakenne vaikuttaa merkitykseen, mutta Nida toteaa, että kieliopilla on merkitystä (1969: 34; Ingo 2007: 86). Kääntäjän valitsema kieliopillinen rakenne voi mahdollisesti muuttaa viestiä, jos kääntäjä ei ole tarkka. On tärkeää, että käsitteidenvälinen semanttinen suhde säilyy, vaikka syntaktinen suhde muuttuu, tai ainakin semanttisen suhteen on pysyttävä sen verran muuttumattomana, että kohdekielinen lukija saa saman viestin eli sama verran tietoa kuin lähdekielinen lukija. Esimerkiksi

englanninkielisissä lauseissa *the dog bites a man* ja *a man is bitten by the dog* semanttinen suhde on sama *dog-* ja *man-*substantiivien välillä eli mies tulee koiran puremaksi, mutta niillä on eri syntaktinen rooli kummassakin lauseessa.

2.3 Muut merkittävät käännösteoriat

Käsittelen seuraavassa luvussa lyhyesti Catfordin (1965) käänösvaihtoja, Jean-Paul Vinayn ja Jean Darbelnetin (1984/1958) käänösmenetelmäluokittelua ja Lawrence Venutin (1995) kotouttavaa ja vieraannuttavaa kääntämistä, koska käytän näiden teorioiden käsitteitä kuvaillessani aineistossani esiintyviä käänösratkaisuja.

2.3.1 Käänösvaihdot

Catford käsitteli ekvivalenssiin liittyviä seikkoja teoksessaan *A Linguistic Theory of Translation* vuodelta vuodelta 1965 ja hän on enimmäkseen tunnettu käänösvaihdoistaan (en. *translation shift*). Hän määritteli kääntämistä lähdekielen tekstimateriaalin korvaamisena kohdekielen tekstimateriaalilla (Sorvali 1983: 39).

Hän pyrki muodostamaan lingvististä käänösteoriaa sillä perustelulla, että kääntäminen koskee kieltä ja kääntämisen analyysin on tämän johdosta perustuttava kieltä määritteleviin kategorioihin eli yleiseen lingvistiseen teoriaan (Sorvali 1983: 37). Käänösvaihdot liittyvät pikemmin dynaamiseen ekvivalenssiin kuin formaaliseen vastaavuuteen. Formaalisessa vastaavuudessa vältetään vaihtojen kaltaisia toimenpiteitä. Katso luku 2.

Teoria erottaa kaksi vaihtojen päälajia: *tasovaihto* ja *kategoriavaihto* (Catford 1965: 73; Munday 2001: 60–61). Catford itse keskittyi enemmän kategoriavaihtoihin ja erotti niistä neljä alalajia: *yksikönvaihto*, *rakenteen vaihto*, *luokan vaihto*, *systeminsisäinen vaihto* (Catford 1965: 73–82; Vehmas-Lehto 1999: 50–52). Näitten vaihtojen rajat ovat hyvin

häilyviä ja monet vaihdot voidaan pitää useampaan kuin yhteen vaihtokategoriaan kuuluvina.

Yksikönvaihdossa (en. *unit shift*) (Catford 1965: 79), joka on tavallisimpia käännösmenetelmiä, kohdetekstissä käytetään kooltaan erilaista yksikköä kuin lähdetekstissä. Yksikköinä tässä ovat virke, lause, lauseke, sana ja morfeemi. Vehmas-Lehto mainitsee esimerkkeinä yksikönvaihdosta:

cluster of firs – kuusikko; översättandets teori – käännösteoria
(Vehmas-Lehto 1997: 50).

Lisäisin vielä omat esimerkkini:

He washed himself before he went to bed.

Hän peseytyi ennen nukkumaanmenoa.

Rakenteen vaihdossa (en. *structure shift*) (Catford 1965: 77) kohdetekstissä on toinen rakenne, usein on kyse lauserakenteesta, kuin lähdetekstissä. Lähdelauseen subjektista voi tulla kohdetekstin objekti. Esimerkiksi:

Han [subjekti] blev arg på hunden [objekti]

Koira [subjekti] suututti hänet [objekti].

Luokan vaihdossa (en. *class shift*) (Catford 1965: 78) yksikköjen luokat on vaihdettu. Luokka voi olla esimerkiksi eri lauseke- tai lausetyypit eli luokan vaihdossa esimerkiksi erästä lähdekielen lausetyyppiä voi korvata toisella lausetyypillä kohdekielessä. Esimerkiksi:

Omistaja ulkoilutti koiran. (Aktiivilause)

Hunden rastades av ägaren. (Passiivilause)

Systeeminsisäisellä vaihdolla (en. *intra-system shift*) Catford (1965: 79) tarkoitti lähinnä muutoksia kieliopilliseen järjestelmään, esim. sijan, suvun ja luvun vaihtoa. Huomautettakoon, että englannissa ja suomessa substantiiveilla ei ole kieliopillista sukua. Näitä tapahtuu usein luonnollisesti käännettäessä.

*Hän kaatoi puun
Han fällde ett träd*

*Tarvitsen polkupyörää.
Мне нужен велосипед
(mnje nužen velosiped).*

Teorian mukaan lähdetekstissä ja kohdetekstissä ei voi olla sama merkitys, koska jokaisessa kielessä on oma sisäinen merkityksensä, johon sisältyy nimikkeitten välinen suhde. Tämä kuulostaa hieman ristiriitaiselta, mutta Catfordin teorian mukaan käännosekvivalenssi (en. *translation equivalence*) määritellään pikemmin tilanteen kuin semantiikan perusteella (Catford 1965:49). Teorian mukaan on olemassa ekvivalenssisuhde lähde- ja kohdetekstin välillä, kun molemmat tekstit kuvailevat samaa tilannetta.

Catfordin teorian mukaan on olemassa kaksi ekvivalenssityyppiä: *tekstuaalinen ekvivalenssi* ja *formaalinen vastaavuus*. Tämä ei ole sama kuin Nidan formaalinen vastaavuus, katso luku 2.1. Tekstuaalinen käännosekvivalenssi on jokainen kohdekielen muoto tai rakenne, joka saattaa korvata tietyn lähdekielen muodon tai rakenteen. Se on jakso kohdekielen tekstiä, joka muuttuu ainoastaan, kun jakso lähdekielen tekstiä muuttuu (Sorvali 1983: 61–62).

Formaalisessa vastaavuudessa on kyse siitä, että tietyllä ilmiöllä on sama tila (Catford käytti *economy*-käsitettä) sekä lähdekielen että kohdekielen järjestelmässä (Shuttleworth & Cowie 1997: 60), mutta tämä vastaavuus on likimääräinen ja suhteellinen kielten eriävien maailmanhahmotusten takia.

2.3.2 Käännoismenetelmäluokittelu

Jean-Paul Vinay ja Jean Darbelnet lähestyvät kääntämistä lingvistiseltä kannalta ja pyrkivät minimoimaan subjektiivisuuden ja intuitiivisuuden käännoksessa. Heidän mielestä kääntäminen on ”eksakti tiedonala”. Vinay ja Darbelnet keksivät myös eräänlaisen käännoismenetelmien luokittelun.

Keskityn tässä niihin menetelmiin, joita käytetään, kun ei käännetä suorasti eli *transpositio*, *modulaatio*, *täydellinen syntagmaattinen muutos* ja *adaptaatio*. Vaikka Vinayn ja Darbelnet'n teoria ja luokittelu koskevat englannin ja ranskan välistä kääntämistä, sitä voi soveltaa myös suomesta ruotsiin ja toisinpäin kääntämiseen. (Ingo 1990: 212–219; Munday 2001: 56–58; Vinay & Darbelnet 1984/1958: 50–54.)

Transpositiossa sanaluokka vaihtuu. Verbi korvataan esimerkiksi substantiivilla (Vinay & Darbelnet 1984/1958: 50).

Modulaatiossa perspektiivi muuttuu (Vinay & Darbelnet 1984/1958: 51). Esim. lähdekielen myönteinen lause korvataan kielteisellä lauseella lähdekielessä (tai esim. verbi korvataan verbillä, jolla on päinvastainen merkitys kuten esimerkissä 52 sivulla 41).

Ekvivalenssissa samaa tilannetta kuvataan eri tavalla lähde- ja kohdekielellä (Vinay & Darbelnet 1984/1958: 52). Tämä ei ole sama ekvivalenssi-käsite, jota yleensä käytetään käännösteoriassa.

Adaptaatiossa esim. lähdekielisen kulttuurin tietty ilmiö korvataan vastaavalla kohdekulttuurin ilmiöllä (Vinay & Darbelnet 1984/1958: 52–54). Esim. kun ruotsin *Systembolaget* korvataan *Alkolla* suomentaessa (ks. kotouttavaa kääntämistä käsittelevä luku).

2.3.3 Kotouttava ja vieraannuttava kääntäminen

Lawrence Venuti on tunnettu muun muassa termeistään *kotouttavaa* (eng. *domestication*) ja *vieraannuttavaa* (eng. *foreignization*) kääntäminen (Venuti 1995). Kotouttava kääntäminen tarkoittaa, että kääntäjä kääntäessään mukauttaa viestin kohdekulttuurin odotusten mukaiseksi (Shuttleworth & Cowie 1997: 43–44) eli hän ihan kuin kirjoittaa kohdetekstin niin kuin se olisi kohdekielisen kirjoittajan kirjoittama. Vieraannuttava kääntäminen toisaalta tarkoittaa, että kääntäjä säilyttää kohdetekstissä kohdekielelle ja -kulttuurille vieraita aineksia (Shuttleworth & Cowie 1997: 59).

Käännös hyväksytään vain silloin, kun se tuntuu alkuperäisteokselta, eikä siinä ole stilistisiä tai lingvistisiä omituisuuksia eli näitten puute saa käännöstä tuntumaan sujuvalta ja läpinäkyvältä. Mitä sujuvampi käännetty teksti on, sitä näkymättömämpi kääntäjä on ja näkyvämpi alkuteoksen kirjoittaja ja tämän tarkoitus ovat (Venuti 1995: 1–2).

Venuti arvostelee sitä, mitä hän kutsuu kääntäjän näkymättömyydeksi anglosaksisessa kulttuuripiirissä. Vaikka arvostelu tulee italialaiselta näkökulmalta ja hänen arvostelunsa pätee melkein yhtä hyvin Suomeen ja muihin Pohjoismaihin, joissa kääntäjillä on melko piilossa oleva rooli.

Venutin mielestä Nidan dynaaminen ekvivalenssi, jota voi pitää kotouttavana kääntämisenä, on osa juuri tätä kääntäjää näkymättömänä pitämisen perinnettä. Venuti jopa kutsuu sitä ”etnosentriseksi väkivallaksi” (Venuti 1995: 21).

Säännöstä on kuitenkin poikkeuksia. Esimerkiksi Harry Potter-romaanien ruotsintaja Lena Fries-Gedin on saavuttanut tietty määrä kuuluisuutta Ruotsissa (Bergius 2003) samoin kuin niitten suomentaja Jaana Kapari-Jatta. Toisaalta saatetaan väittää, että kääntäjän työ on parhaiten tehty, kun kääntäjä ei näy lainkaan.

3 TAVOITE, AINEISTO JA MENETELMÄ

3.1 Tavoite ja menetelmä

Tavoitteenani on tutkia, miten dynaaminen ekvivalenssi on toteutunut eli onko merkitys säilynyt kääntäjän kohdetekstiin tekemistä muutoksista huolimatta *Flickan som lekte med elden*-romaanin suomennoksessa. Tavoitteeni on tutkia, saako kohdekielinen lukija saman verran tietoa kohdetekstistä, kuin lähdekielinen lukija saa lähdetekstistä eli pystyykö kohdekielinen lukija reagoimaan kohdetekstiin samalla tavalla, kuin lähdekielinen lukija reagoi lähdetekstiin. Katso luku 2.1.

Analysoin kääntäjän käännösratkaisuja sellaisissa tapauksissa, joissa kääntäjä ei ole käyttänyt suoraa käännoästä. Poimin esimerkkejä sekä lähde- että kohdetekstistä eli lähdekielisiä ja kohdekielisiä lauseita, joiden välillä on jonkinlainen merkitysero ja vertaan niitä toisiinsa.

Olen valinnut esimerkkejä siten, että olen käyttänyt lähilukumenetelmää eli olen lukenut sekä romaanin lähdekielistä versiota että sen kohdekielistä versiota rinnakkain. Kun olen törmännyt lauseeseen, jossa on tapahtunut jonkinlainen muutos käännoäprosessissa, olen ottanut lauseen lähdekielisen ja kohdekielisen version (eli esimerkki) ja analysoin esimerkkiä syvemmin.

Analysoin esimerkkejä seuraavan kolmen kysymyksen avulla:

1. Mitä kääntäjä on tehnyt? Mitä muutoksia on tapahtunut käännoäprosessin tuloksena?
2. Miten kääntäjän ratkaisu vaikuttaa merkitykseen? Saako kohdekielinen lukija saman tiedon tai saman verran tietoa ja sen kautta saman reaktion kuin lähdekielinen lukija?
3. Miksi kääntäjä on valinnut juuri tämän ratkaisun?

Ensimmäiseen kysymykseen on tietenkin helpointa vastata varmuudella, koska näkee heti, miten jokin tietty kohta tai lause on käännetty eli mitä kääntäjä on tehnyt.

Toiseen kysymykseen vastaaminen vaatii hieman spekulointia. Kohdekielinen lukija ei useinkaan osaa romaanin alkuperäiskieltä ja joutuu sen johdosta lukemaan käännettyä romaania kuin se olisi alun perin kirjoitettu lukijan omalla kielellä. Minä toisaalta olen lukenut lähde- ja kohderomaania rinnakkain ja siten tiedän, mitä sekä kirjailija että kääntäjä tarkoittavat, joten en pysty täysin asettumaan kohdekielisen lukijan asemaan. Toinen epävarmuutta aiheuttava seikka on, etteivät kaikki tulkitse jotakin tiettyä tekstiä samalla tavalla. Analysoin esimerkkejä oman tulkintani perusteella ja toinen lukija saattaa tulkita tekstin täysin toisin.

Kolmanteen kysymykseen on mahdotonta vastata muulla kuin puhtaalla spekuloinnilla, koska ei pysty kurkistamaan kääntäjän päin sisälle käänösprosessin aikana. On kuitenkin perusteltua ainakin miettiä, minkä takia kääntäjä on päätenyt valitsemaan jonkin tietyn käänösratkaisun, jos eräs toinen ratkaisu olisi luontevampi, helpompi, selvempi tai ”parempi”. En pohdi tätä jokaisessa esimerkissä. Kaksi ensimmäistä kysymystä ovat keskeisimmät.

Olen jaotellut tekstistä havaitsemani esimerkit neljään eri kategoriaan kohdetekstissä tapahtuneen muutoksen luonteen perusteella. Analyysissä käyttämäni kategoriat ovat Rune Ingon (1990: 293–295) kategorioita.

Kategoriat ovat seuraavat: *Poistot*, *Lisäykset*, *Merkitysvivahteet* ja *Epätarkkuudet ja tarkennukset*. Näitä olen lisäksi pystynyt jaottelemaan alakategorioihin. *Poistot* olen esim. jaotellut *semanttisiin poistoihin* ja *implisiittistämisiin*, *lisäykset* olen jaotellut *semanttisiin lisäyksiin* ja *eksplisiittistämisiin*. *Merkitysvivahteet* olen jaotellut alakategorioihin *Ero pintatasolla* ja *Ero syvätasolla* ja *Epätarkkuudet ja tarkennukset* olen jaotellut alakategorioihin *Epätarkkuudet* ja *Tarkennukset*. *Virheet*-kategoria on niin pieni, että jaottelu ei ole mahdollinen.

Lähtökohta tässä tutkimuksessa on, että tutkin, miten on käännetty sana- ja lausetasolla. En analysoi tekstiä kokonaisuutena, mutta otan sen kontekstin huomioon analysoidessani. Kun lukija lukee kirjaa, hän lukee sitä kokonaisuutena ja kokonaisuus voi joskus olla erittäin tärkeää jonkin tietyn kohdan, virkkeen tai lauseen ymmärtämiselle. Tämä ilmenee muun muassa alakategorian 4.4.1:n esimerkeissä (74).

(74) ”... ett scoop som fortfarande *ett år senare* var föremål för internationella utredningar”. (s. 17)

”... skuupiksi, jota kansainvälinen talousrikoksiin keskittynyt poliisi tutki edelleen ...”. (s. 17)

Esimerkissä (74) aikaviittaus on jäänyt kohdekielisestä virkkeestä pois. Romaanisarjan ensimmäisessä osassa on kuitenkin mainittu, että tämä tapahtui vuosi sitten. Esimerkin 74 tapaus edustaa siis redundanssin poistamista, jos lukija on lukenut romaanisarjan ensimmäisen osan. Jos lukija ei ole lukenut romaanisarjan ensimmäistä jaksoa, kohdetekstistä puuttuu lukijan kannalta tärkeä aikaviittaus eli siinä tapauksessa esimerkin 74 tapaus olisi semanttinen poisto.

3.2 Aineisto

Aineistonani käytän ”*Flickan som lekte med elden*”-romaanin sekä lähde- että kohdekielisen version kahta ensimmäistä lukua. Lähdetekstin kohdalla tekstin pituus on 41 sivua. Romaanissa on myös prologi, mutta en analysoi sitä, vaan analysoin ainoastaan osan varsinaisesta romaanista. Tämä sen takia, että koko romaanin lähilukeminen ja analysointi olisi liian suuri tutkimus.

Vertaan toisiaan vastaavia lauseita ja virkkeitä lähde- ja kohdekirjasta toisiinsa ja viittaan sivuihin, joista esimerkit on otettu, seuraavalla tavalla:

”Hennes blick var koncentrerat riktad mot marken framför henne”. (s. 11)

”Nainen *katseli keskittyneesti eteensä*”. (s. 11)

”(s. 11)” tarkoittaa, että lause on otettu kirjan sivusta 11.

Ruotsalainen toimittaja ja kirjailija Stieg Larsson syntyi Uumajassa 1954. Kirjailijana hän tuotti vain Millennium-trilogian, mutta se on nykyään maailman tunnetuimpia dekkariteoksia. Trilogia on myynyt runsaasti 20 miljoonaa kappaletta 41 maassa. Ennen debyyttiänsä kirjailijana Stieg oli Ruotsissa tunnettu rasisminvastaisesta työstään, ja tämän työn johdosta hän eli elämäkumppaninsa Eva Gabrielssonin kanssa jatkuvan uhan alla kuolemaansa saakka.

Stieg Larsson kuoli sydänkohtaukseen vuonna 2004.

Millennium-trilogian päähammot ovat Mikael Blomqvist ja Lisbeth Salander. Mikael Blomqvist on poliittista ja taloudellista eliittiä tutkivan Millennium-lehden vastaava toimittaja. Trilogian ensimmäisessä osassa (*Miehet jotka vihaavat naisia*) Mikael Blomqvist tutustuu Lisbeth Salanderiin, jolla on ollut sekava lapsuus ja teiniaika. Lisbeth on viettänyt suuri osa lapsuudestaan eri hoitolaitoksissa ja sen johdosta hän on asetettu holhonnalle, mutta on siitä huolimatta töissä Milton Security-turvallisuusfirmassa *researcher*inä tiedonhankintataitonsa ansiosta. Näitten tiedonhankintataitojen johdosta Mikael ottaa Lisbethiin yhteyttä ratkaistakseen vanhan murhamysteerin romaanisarjan ensimmäisessä jaksossa.

Tyttö joka leikki tulella (ruotsinkielinen alkuteos *Flickan som lekte med elden*) on Millennium-trilogian toinen osa, jossa Lisbeth Salander ja Mikael Blomqvist tutkivat trafficking-tapausta, samalla kun Lisbeth Salander joutuu murhaepäilyjen kohteeksi ja joutuu piiloutumaan sekä poliisilta että tutkimistaan rikollisilta.

Tyttö joka leikki tulella –romaani julkaistiin vuonna 2006.

Koko *Millennium*-sarjan suomennoksesta vastaa kääntäjä Marja Kyrö. Kyrö on palkittu diplomikäntäjä ja hänen kääntäjäuransa alkoi Tampereella 1970-luvulla, kun hän ”sai

suomentaa lännensarjaa ja oli tyytyväinen, kun sai vuokrat rahat kokoon”. Kyrön pääkieli on saksa, mutta hän on siitä huolimatta kääntänyt myös ruotsalaisia teoksia suomeksi. Hän on suomentanut parisataa kirjaa ja hänen kirjonsa ulottuu lastenkirjoista dekkareihin (TS 2010).

4 DYNAAMINEN EKVIVALENSSI AINEISTOSSA

Luvussa neljä analysoin, miten dynaaminen ekvivalenssi esiintyy suomennoksessa ja analysoin ilmiötä vertaamalla lähdetekstiä kohdetekstiin ja vertaamalla molempien merkityksiä toisiinsa.

Jokaisen kategorialuvun lopussa on lyhyt tiivistelmä.

Olen laskenut yhteen kaikkien esiintyvien käänösratkaisujen, joissa ei ole tehty niin sanottua suoraa käänöstä, esiintymiä kohdetekstissä ja tullut seuraavaan taulukossa 1 havainnollistettuun tulokseen:

Taulukko 1. Käänösratkaisujen esiintymien lukumäärät

Käänösratkaisu	kpl:	%
Poistot	46	25
Lisäykset	22	12
Epätarkkuudet ja tarkennukset	53	29
Merkitysvivahteet	58	32
Virheet	4	2
	Yhteensä: 183	100

Eräs kiinnostava löytö on se, että aineistossa esiintyy enemmän poistoja, sekä semanttisia poistoja ja implisiittistämisiä, kuin lisäyksiä. Yleensä kohdeteksti on hieman pitempi, koska kääntäjä joutuu lisäämään kohdetekstiin selittäviä aineksia, mutta aineistossani poistoja on kaksinkertaisesti enemmän kuin lisäyksiä, sekä semanttisia lisäyksiä että eksplisiittistämisiä.

4.1 Poistot

Poistot-kategoriaan olen sijoittanut esimerkkejä, jossa jokin aines on jäänyt pois kohdetekstistä. Kaikki kääntäjät tekevät eri syistä pieniä poistoja kohdeteksteistään. Niin puhutussa kuin kirjoitetussa kielessä esiintyy redundanssia ja poistoja voidaan pitää tämän redundanssin esiintymien poistamisena. Sitä voi myös kutsua implisiittistämiseksi niin kuin Ingo tekee (1990: 101). Tämä ei kuitenkaan päde kaikkiin poistoihin ja poisto on vaarallinen menetelmä, jos sitä ylikäytetään, sillä merkitys voi helposti muuttua toisenlaiseksi kuin mitä lähdetekstin kirjoittajan alkuperäinen aikomus oli.

Merkityseroa aiheuttavia poistoja Ingo kutsuu *semanttiseksi poisjätöiksi* (1990: 102) ja niitä käsittelen alakategoriassa 4.1.2.

4.1.1 Implisiittistämiset

Implisiittistämiset-alakategoriassa analysoin tapauksia, joissa lähdetekstissä eksplisiittisesti ilmaistut asiat ilmaistaan implisiittisesti kohdetekstissä.

Esimerkissä (1) Lisbeth istuu hotellinsa ulkopuolella.

- (1) *Från sin plats på terrassen vid poolen kunde hon se en skymt av Karibiska havet ...* (s. 11)

Terassilta altaan ääreltä hän näki vilauksen Karibianmerta ... (s. 11)

Lisbethin paikka altaan äärellä on jäänyt pois kohdetekstistä. Merkitys ei kuitenkaan muutu sen johdosta, vaan lauseen viesti on vielä sama kohdetekstissä kuin lähdetekstissä. Lukijalla on jo tieto siitä, että Lisbeth istuu terassin altaan äärellä, joten tämä lienee pelkästään redundanssin poistamista eli implisiittivastine.

Esimerkissä (2) kirja on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta, mikä muuttaa lauseen pintamerkityksen hieman.

(2) ... Lisbeth gick och lade sig med *en bok om matematikens mysterier*. (s. 12-13)

... Lisbeth meni sänkyyn matematiikan mysteerien kera”. (s. 12-13)

Kontekstista lukija tietää, että Lisbeth lukee kirjansa sängyssä, eikä ratkaise monimutkaisia yhtälöjä ilman tätä kirjaa. Merkitys säilyy kontekstin avulla.

Esimerkissä (3) kohdekielisessä lauseessa ilmaistaan, että kirjat ovat Lisbethin laukussa.

(3) Böckerna hade mestadels legat *nedpackade* i hennes väska ... (s. 14)

Kirjat olivat olleet enimmäkseen hänen laukussaan ... (s. 13)

Toisin kuin lähdelauseessa ei ilmaista suoraan, miten kirjat ovat Lisbethin joutuneet laukkuun eli kirjojen pakkaaminen on jäänyt kohdekielisestä lauseesta pois. Tämä poisto ei kuitenkaan muuta lauseen merkitystä.

Esimerkissä (4) postiluukun avaaminen Mikaelin toimesta on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä.

(4) *Då han [Mikael] petade upp* brevinkastet kunde han skymta högen av reklam. (s. 16)

Postiluukusta näkyi mainospino. (s. 16)

On epätavallista, että kokonainen lause poistetaan. Tässä tapauksessa se ei kuitenkaan muuta kohdekielisen lauseen merkitystä. Se, että Mikael avaa postiluukun katsoakseen sisään, ymmärretään kontekstista.

Esimerkissä (5) Mikaelin lähteminen on jäänyt kohdekieliseen virkkeeseen, mutta kiinteistö on jäänyt pois käännöksestä.

- (5) ... innan han [Mikael] frustrerat vände på klacken och lämnade *fastigheten*.
(s. 16)

Mikael ... kääntyi turhautuneena ja lähti. (s. 16)

Tämä edustaa redundanssin poistamista, sillä virkkeen merkitys ei muutu. Lukija ymmärtää, että Mikael lähtee ja tällöin hänen täytyy poistua kiinteistöstä, jossa Lisbethin asunto sijaitsee.

Esimerkissä (6) *hem*-adverbi on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta, jossa vain ilmaistaan, että Mikael kävelee asunnolleen.

- (6) Han [Mikael] promenerade i maklig takt *hem* till sin lägenhet ... (s. 16)

Hän käveli reipasta vauhtia asunnolleen ... (s. 16)

Lukijalle kerrotaan, että asunto on Mikaelin omistuksessa, joten lukija pystyy vetämään johtopäätöksen, että asunto on hänen kotinsa. Tämä tapaus edustaa siis redundanssin poistamista, sillä merkitys ei muutu lainkaan tämän yhden vahvistavan sanan poisjäämisen takia. Tuskin on edes kyse vivahde-erosta.

Esimerkissä (7) Mikael odottaa Lisbethiä tämän asunnon ulkopuolella.

- (7) Han hade en bok med sig och väntade envist i fyra timmar innan hon kom *in genom porten*, strax före elva på kvällen. (s. 19)

Hänellä oli kirja mukanaan, ja hän odotti itsepäisesti neljä tuntia kunnes Lisbeth tuli hiukan ennen yhtätoista illalla. (s. 19)

Portti, jonka kautta Lisbeth tulee sisään, on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta. Se ei muuta merkitystä merkittävästi, joten tämä on redundanssin poistamista.

Esimerkissä (8) Mikaelin sukunimi on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta.

- (8) Därefter stängde hon dörren framför näsan på en omåttligt häpen Mikael
Blomqvist ... (s. 19)

Sen jälkeen hän sulki oven äärettömän hämmästyneen Mikaelin nenän edestä
... (s. 19)

Tämä on puhdasta redundanssin poistamista, sillä sukunimen mukana- tai poissaolo ei muuta merkitystä. Kontekstista ymmärtää, että on kyse Mikael Blomqvistista. (Katso esimerkki X)

Esimerkissä (9) Lisbeth poistuu grenadalaisen hotellin baarista hyvästiä sanomatta baarimikolle.

- (9) Lisbeth *Salander* gick utan att säga adjö. (s. 23)

Lisbeth lähti hyvästiä sanomatta. (s. 23)

Tässä esimerkissä esiintyy sama ilmiö kuin edellisessä esimerkissä. Lisbethin sukunimi on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta. Sukunimen poisjääminen ei muuta merkitystä, joten tämäkin on redundanssin poistamista.

Esimerkissä (10) lähdetekstissä kujia määrittelevä *många*-pronomini on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta.

- (10) Saint George's var en extremt kompakt och tät sammanfogad stad med smala gator och *många* gränder. (s. 24)

Saint George's oli äärimmäisen kiinteä ja tiivis kaupunki kapeine katuineen ja kujineen. (s. 24)

Tämäkin saattaa olla redundanssin poistamista, sillä lukija ymmärtää kieliopista eli komitatiivin käytöstä, että on kyse monesta kujasta eikä vain yhdestä (Iso Suomen Kielioppi § 1264).

Esimerkissä (11) Grenada, paikka, missä Lisbeth on ja tavaroita myydään, on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä.

(11) I stort sett alla produkter som salufördes *på Grenada* var importerade från USA eller England ... (s. 24)

Suurin piirtein kaikki myyntiartikkelit oli tuotu USA:sta tai Englannista ... (s. 24)

Lukija tietää jo ennestään, että Lisbeth on Grenadassa, mutta tämä poisto saattaa muuttaa merkitystä jonkin verran, sillä kohdekielisestä virkkeestä ei ilmene, tarkoitetaanko, että koko Grenadan myyntiartikkelit ovat tuotuja ulkomailta, vai ovatko vain tämän tietyn kaupan myyntiartikkelit ulkomailta tuotuja.

Esimerkissä (12) *huvudena*-substantiivin poisjääminen muuttaa lauseen merkitystä hieman.

(12) De [Lisbeth ja baarimikko] hörde plötsligt ett lite för högt skratt och vred *huvudena* mot damen i rum 34 ... (s. 30)

He kuulivat yhtäkkiä hiukan liian äänekästä naurua ja kääntyivät katsomaan huoneen 32 naista ... (s. 30)

Lähdekielisessä virkkeessä he (Lisbeth ja hotellin baarimikko) kääntävät vain päänsä katsomaan huoneen 32 naisen suuntaan, mutta kohdekielisessä virkkeessä he kääntävät koko kehonsa katsoakseen huoneen 32 naisen suuntaan. Merkitys muuttuu hieman. Lisbeth ja baarimikko vaihtavat loppujen lopussa kuitenkin katsomissuunta kohdetekstissä. Toisin sanoen lähdekielisen lauseen ja kohdekielisen lauseen suurin ero on, kuinka iso osa Lisbethin ja baarimikon kehosta kääntyy.

Esimerkissä (13) *Igen*-adverbi (suom. *taas*; *jälleen*. MOT Ruotsi) on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä.

(13) ... när hon kom ned till hamnen *igen* var hon både hungrig och törstig. (s. 25)

... kun hän pääsi satamaan, hänen oli sekä nälkä että jano. (s. 25)

Yksinään tämä virke ei kertoisi lukijalle, että Lisbeth on ollut satamassa ennen, mutta hän on ollut siellä romaanin aiemmassa vaiheessa. Tämä saattaa olla redundanssin poistamista, sillä kääntäjä todennäköisesti nojautuu siihen, että lukijalla on ennestään tietoa Lisbethin liikkumisista.

Esimerkissä (14) miehen istuminen on jäänyt kohdekielisestä virkkeestä pois.

(14) Lisbeth Salander granskade honom [Lisbethin hotellinaapuri] *där han satt med profilen mot henne*. (s. 25)

Lisbeth Salander tutki hänen profiiliaan. (s. 25)

Tässä on jälleen redundanssin poistamista, sillä edellisessä virkkeessä, jota käsiteltiin edellisessä esimerkissä, mainittiin jo, että mies istuutui, joten lukija tietää, että mies istuu eikä seiso eli ei ole tarvetta toistoon.

Esimerkissä (15) kokonainen lauseke on jäänyt pois kohdekielisestä lauseesta.

(15) ... hon gick bort till andra änden av baren för att servera *Carib till några lokala kunder*. (s. 31)

... [Ella-baarimikko] siirtyi tarjoilemaan baarin toiseen päähän. (s. 31)

Kohdekielisessä lauseessa ei mainita, mitä Ella-baarimikko tarjoilee ja kenelle hän tarjoilee sitä. Kääntäjä lienee pitänyt itse tarjoilemista tämän lauseen tärkeimpänä aineksena.

Esimerkissä (16) *middag*-substantiivi eli *päivällinen*, ja siihen liittyvä *bestående*-partisiippi, (MOT Ruotsi ks. *middag*) on jäänyt käännöksestä pois.

(16) Han [Lisbethin miestuttava] bjöd på en *middag bestående* av ris och grönsaker som han serverade på plasttallrikar. (s. 33)

Poika tarjosi riisiä ja vihanneksia, jotka hän tarjoili muovilautasilta. (s. 33)

Tämä on redundanssin poistamista. Se lienee ylimääräinen, sillä sekä lähde- että kohdetekstissä kerrotaan, mitä Lisbethin miestuttava tarjoaa hänelle.

Esimerkissä (17) kenelle Lisbethin tuttava hymyilee, on jäänyt käännöksestä pois.

(17) Han [Lisbethin miestuttava] öppnade dörren och log förtjust *mot henne* (s. 34)

Hän avasi oven ja hymyili iloisena (s. 34)

Tämä on redundanssin poistamista, koska ei ole muita ihmisiä lähellä. Se on korkeintaan vivahde-ero.

4.1.2 Semanttiset poistot

Semanttiset poistot-alacategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa on tapahtunut merkityseroa aiheuttava poisto eli osa merkityksestä on kadonnut käännösoi:ssissa.

Esimerkissä (18) Lisbeth ja baarimikko keskustelevat Mathilda-myrskyn etenemistä.

(18) När vet vi? [-] *Egentligen* inte förrän hon dragit förbi. (s. 30)

Milloin tiedetään varmasti? [-] Ei ennen kuin se on päällä. (s. 30)

Egentligen-adverbi on jäänyt pois kohdekielisestä lausekkeesta. *Egentligen*-adverbia käytetään nykyään ruotsissa usein pelkkänä täytesanana ja kääntäjä näyttää pitäneen sitä juuri ylimääräisenä täytesanana tässä esimerkissä. Tämä on varmasti redundanssin poistamista, sillä *egentligen*-adverbin poisjääminen ei muuta lauseen merkitystä, vaikka tietty varmuuden sävy on jäänyt pois.

Esimerkissä (19) puhutaan siitä, että Mikaelia haastatellaan usein liikemies Wennerströmiin liittyvän, romaanisarjan ensimmäisessä jaksossa tapahtuneen paljastuksensa johdosta.

- (19) De senaste månaderna hade han [Mikael] bara ställt upp då hon på TV4 ringt och övertalat honom och det skedde endast vid de tillfällena då utredningen gick in i någon ny *distinkt* fas. (s. 18)

... viimeiset kuukaudet hän oli vastannut suurin piirtein vain, kun TV4:n Naistoimittaja oli soittanut, ja sekin tapahtui ainoastaan silloin, kun tutkimuksissa päästiin aivan uuteen vaiheeseen. (s. 18)

Suostuttelu on jäänyt pois kohdetekstistä. Tämä muuttaa merkityksen hieman, sillä Mikaelin ja naistoimittajan yhteistyön tietty sävy katoaa kohdetekstistä.

Uutta vaihetta kuvaileva adjektiivi *distinkt* on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä. *Distinkt* voi tässä tapauksessa pitää ylimääräisenä vahvikkeena eli merkitys ei muutu ja tämä on vain redundanssin poistamista.

Esimerkissä (20) Mikael miettii vuotta aiemmin eli edellisessä romaanissa tapahtunutta.

- (20) *Ett uppdrag att skriva en biografi om industriledaren Henrik Vanger, vilket han upplevde som en befängd välavlönad terapi, hade förvandlats till en desperat jakt på en förslagen och okänd seriemördare.* (s. 17)

Teollisuusjohtaja Henrik Vangerin elämäkerta, jonka kirjoittamisen Mikael oli alkuun kokenut *hyvin ansaituksi terapiaksi* [käsitellään myös alakategoriassa 4.3.2], olikin muuttunut yllättäen hyvin ovelan, tuntemattom

an sarjamurhaajan taka-ajoksi. (s. 17)

Toimeksianto on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä. Se muuttaa merkityksen hieman kohdetekstissä, sillä ei sanota suoraan, minkä johdosta Mikael kirjoittaa teollisuusjohtajan elämäkertaa. Kohdetekstissä tapahtuneen muutoksen (*en befängd avlönad terapi – hyvin ansaittu terapia*) takia kohdekielinen lukija joutuu itse arvaamaan, että Mikaelille maksetaan palkkaa työstään.

Taka-ajoa kuvaileva adjektiivi *desperat* on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä. Lukijalle itse jää taka-ajon laadun selvittäminen. Toki ”hyvin ovelan, tuntemattoman sarjamurhaajan taka-ajo”-ilmaus kieliä siitä, että taka-ajo ainakin oli haastava.

Esimerkissä (21) ei liene kyse redundanssin poistamisesta.

- (21) Hans [Lisbethin miespuolinen naapuri] ögon svepte över henne *utan igenkännande* innan han satte sig på den motsatta sidan av verandan och fäste blicken på vattnet *utanför restaurangen*. (s. 25)

Hänen silmänsä pyyhkäisivät Lisbethiä ennen kuin hän istuutui verannan vastakkaiselle puolelle ja ryhtyi tuijottamaan merta. (s. 25)

Lähdekielinen virke viittaa siihen, että mies olisi nähnyt Lisbethin ennen niin monta kerta, että hänen pitäisi tunnistaa Lisbethin. Tämä sävy ei kuitenkaan säilynyt kohdekielisessä virkkeessä, vaan kääntäjä on jostain syystä jättänyt sen pois, eikä ole selvää miksi, koska tämä muutos muuttaa merkityksen jonkin verran. Lisbethin tunnistettavuus on jäänyt pois.

Tämän esimerkin toinen poisto on veden sijaintia kuvailevaa *utanför restaurangen*. Tämä on puhtaasti redundanssin poistamista, sillä lukija tietää jo ennestään, että Lisbeth ja hänen miespuolinen naapurinsa ovat ravintolan ulkopuolella.

Esimerkissä (22) olutmerkin nimi on jäänyt pois kohdekielisestä virkkeestä.

- (22) Hon vek ihop tidningen, tog en klunk direkt ur flaskan *med Carib* och lutade sig tillbaka ... (s. 25)

Lisbeth taitteli lehden, siemaisi kulauksen suoraan olutpullon suusta, nojautui taaksepäin ... (s. 25)

Carib-olutmerkki on toki mainittu ennen, mutta toisaalta juoma ei ole keskeinen asia tässä virkkeessä, joten nimen poisjääminen ei muuta merkitystä. Tätä voi pitää redundanssin poistamisena, koska Lisbethin juoma ei ole keskeinen.

Esimerkissä (23) esiintyy pieni vivahde-ero lähde- ja kohdetekstin välillä.

(23) Hon brukade sällan eller aldrig *inleda* samtal med andra människor bara för pratandets skull. (s. 32)

Lisbeth ei juuri keskustellut kenenkään kanssa pelkästä keskustelun ilosta. (s. 32)

Lähdetekstissä Lisbeth ei aloita keskusteluja itse puhumisen vuoksi, mutta kohdetekstissä hän ei melkein lainkaan keskustele ihmisten kanssa keskustelun vuoksi.

4.1.3 Tiivistelmä

Poistot-kategoriassa olen analysoinut esimerkkejä, joissa kääntäjä on poistanut jonkin aineksen kohdetekstistä.

Niin kuin on ilmennyt, poistoilla voi sekä ilmaista asioita lähdetekstiä implisiittisemmin, että jopa muuttaa kohdetekstin merkityksen. Analysoimani poistot eivät kuitenkaan muuta merkitystä merkittävästi niissä tapauksissa, jossa ne ovat semanttisia poistoja.

Niissä tapauksissa, joissa on kyse semanttisesta poistosta, on useimmiten kyse vivahde-eroista ja poisto usein johtaa siihen, että kohdetekstin tulkintamahdollisuudet laajenevat eli kohdekielinen lukija saattaa joutua arvaamaan enemmän kuin lähdekielinen lukija.

4.2 Lisäykset

Lisäykset-kategoriaan olen sijoittanut esimerkkejä, joissa kääntäjä on lisännyt aineksia kohdetekstiin, joita ei ole lähdetekstissä.

Jos poisto tarkoittaa redundanssin poistamista kohdetekstistä, niin lisäys joissakin tapauksissa tarkoittaa redundanssin lisäämistä kohdetekstiin. Kääntäjät tekevät aina jonkinlaisia lisäyksiä kohdetekstiin, eikä ole mitään uutta, että kohdetekstit usein ovat hieman pitempiä kuin lähdetekstit. Tämä johtuu siitä, että kääntäjä usein joutuu lisäämään selittäviä sanoja tai lauseita helpottaakseen lukijaa käännetyn tekstin lukemisessa ja ymmärtämisessä. Toki kääntäjänkin kieli, niin kuin kaikkien muitten kielenkäyttäjien, sisältää redundanssia, joten niin sanottujen ”turhien lisäyksien” esiintymisellä on luonnolliset syynsä. Tällaiset ovat eksplisiitivastineita (Ingo 1990: 102).

Merkityseroa aiheuttavia lisäyksiä Ingo kutsuu *semanttisiksi lisäyksiksi* (1990: 102) ja käsittelen niitä alakategoriassa 4.2.2.

4.2.1 Eksplisiittistämiset

Eksplisiittistämiset-alategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa lähdetekstissä implisiittisesti ilmaistu asia ilmaistaan kohdetekstissä eksplisiittisesti.

Esimerkissä (24) miehen lähteminen autolla on lisätty kohdetekstiin.

(24) ... innan han [Lisbethin naapuri] tagit sin portfölj och gått ut till en taxi. (s. 12)

... ennen kuin otti salkkunsa ja *lähti* taksilla *jonnekin*. (s. 12)

Tässä on lähinnä kyse tarkentavasta lisäyksestä. Lähdetekstin lukija ymmärtänee, että mies menee taksille lähteäkseen jonnekin. Tämä on eksplisiitivastine.

Esimerkissä (25) *perehtyä*-verbi on siis lisätty kohdetekstiin.

- (25) ... plötsligt hade hon [Lisbeth] utvecklat en obestämd fascination för ett obskyrt ämne som sfärisk astronomi. (s. 13)

Yhtäkkiä hänessä oli herännyt hillitön kiihko *perehtyä* niin hämärään aiheeseen kuin sfäärinen astronomia. (s. 13)

Lähdekielisessä lauseessa ei sanota suoraan, että Lisbeth perehtyy sfääriseen astronomiaan, mutta lähdekielinen lukija ymmärtää kontekstin avulla, että Lisbeth on hyvin kiinnostunut aiheesta ja haluaa perehtyä siihen. Lisäys ei muuta merkitystä muulla tavalla kuin sillä, että se supistaa mahdollisten merkitystulkintamahdollisuuksien määrää.

Esimerkissä (26) Mikael ajattelee Lisbethiä ja tämän tietokonetaitoja.

- (26) ... Lisbeth Salander hanterade datorer som om hon stod i förbund med djävulen. (s. 17)

... Lisbeth Salander käsitteli koneita kuin olisi ollut liitossa *itse* paholaisen kanssa. (s. 17)

Tämä lisäys on puhtaasti redundanssin lisäämistä tekstiin. *Itse*- indefiniittipronominin mukana- tai poissaolo lauseessa ei muuta mitään merkityksen kannalta. Lisäys ei muuta merkitystä millään tavalla, se aiheuttaa korkeintaan tyylieroa, ja se saattaa johtua idiomaattisuudesta.

Esimerkissä (27) vahvistava *suorastaan*-adverbi on lisätty kohdetekstiin.

- (27) ... inom den exklusiva internationella klubb som ägnade sig åt databrott på högsta nivå var hon en legend. (s. 17)

... tietokonerikoksiin kuuluvassa kansainvälisessä klubissa hän oli *suorastaan* legenda. (s. 17)

Lisäys ei muuta merkitystä, mutta se aiheuttaa pienen sävyeron kohdekielisessä lauseessa. Lähdelauseessa sanotaan asiallisen kuivasti, että Lisbeth on legenda tietyissä piireissä,

mutta kohdekielisessä lauseessa *suorastaan*-adverbin avulla ilmaistaan myös hieman hämmästyttä.

Esimerkissä (28) Mikael muistelee viimeistä tapaamistaan Lisbethin kanssa.

- (28) Hon bar på en brun kartong och tvärstannade då hon upptäckte honom. (s. 19)

Hänellä oli ruskea pahvilaatikko ja hän seisahtui *kuin seinään* huomattessaan Mikaelin. (s. 19)

Kohdekieliseen lauseeseen on lisätty vahvistava ilmaus *kuin seinään*. Lisäys johtuu siitä, että *seisahtua* omillaan ei ymmärretä yhtä äkilliseksi pysähtymiseksi kuin lähdekielen *tvärstanna*. Kääntäjä on joutunut lisäämään *kuin seinään* luodakseen kohdetekstiin saman merkityksen kuin lähdetekstissä

Esimerkissä (29) lisäys aiheuttaa vain tyylieroa.

- (29) Vill du ha något att dricka? – Nej. (s. 23)

Haluatko juotavaa? – Ei *kiitos*. (s. 23)

Kohdetekstissä Lisbeth on kohteliaampi. Se ei muuta merkitystä.

Esimerkissä (30) *kokonainen*-pronominin lisäys aiheuttaa tässä esimerkissä pienen vivahdeeron merkityksen kannalta.

- (30) Generationer av tänkare hade misslyckats ... (s. 29)

Kokonaiset ajattelijasukupolvet ovat epäonnistuneet ... (s. 28)

Lähdetekstissä puhutaan ajattelijasukupolvista, mutta ei ole maininta siitä, kuinka iso osa näistä sukupolvista oli epäonnistunut. Kohdetekstissä kääntäjä tarkentaa lausunnon, ja

sanoo, että kokonaiset ajattelijasukupolvet ovat epäonnistuneet. (ks. MOT Kielitoimiston sanakirja; *kokonainen*)

Esimerkeissä (31) ja (32) Lisbeth ja baarimikko keskusteleivat Mathilda-myrskystä.

(31) Något nytt om Mathilda? (s. 30)

Kuuluuko Mathildasta mitään uutta? (s. 30)

Kuulua-verbin lisääminen saattaa tässä tapauksessa johtua idiomaattisuudesta. Ruotsin kielessä lausekatkelmien käyttö on tavallisempaa kuin suomessa, mutta suomalaisen mielestä sellainen lausekatkelma taitaa kuulua epäidiomaattiselta.

Esimerkissä (32) *varmasti*-adverbin lisäys tässä on merkitystä muuttavaa.

(32) Fortfarande på väg åt vårt håll. Det kan bli en riktigt ruskig helg. - När vet vi? (s. 30)

Kyllä se tännepäin on tulossa. Viikonlopusta saattaa tulla epämiellyttävää. - Milloin tiedetään *varmasti*? (s. 30)

Lähdetekstissä Lisbeth kysyy, milloin he tietävät ylipäättään. Kohdetekstissä hän tietää, että myrsky olisi tulossa, mutta hän haluaa olla varma. Näin voidaan tulkita myös lähdetekstiä, mutta kohdetekstissä se on ilmaistu selvemmin.

Esimerkissä (33) kohdekielisen lauseen ilmaus on lähdelauseen ilmaisua hieman vahvempi *tosiaan*-adverbin lisäyksen johdosta.

(33) Tillfället gör tjuven. (s. 39)

Tilaisuus *tosiaan* tekee varkaan. (s. 39)

Lisäys ei kuitenkaan muuttaa lauseen merkitystä, vaan pelkästään lisää kohdekieliseen lauseeseen vahvuussävyä, jota ei ole lähdelauseessa.

Esimerkissä (34) kohdetekstiin on lisätty tarkentava, Lisbethiin viittaava *tyttö*-substantiivia.

- (34) Hans [Lisbethin holhooja Nils Bjurman] enda återstående aktiva klient var Lisbeth Salander – varje månad författade han en balansräkning och en rapport till överförmyndarnämnden. (s. 39)

Hänen ainoa henkilöasiakkaansa oli Lisbeth Salander – ja joka kuukausi hän laati laskelman ja raportin *tytöstä* ylimmälle holhousviranomaiselle. (s. 39)

Tyttö on melko ylimääräinen sana kohdekielisessä lauseessa, kun lukija jo tietää, että on kyse Lisbethistä, joten tämä eksplisiittivastine on puhtaasti redundanssin lisäämistä kohdetekstiin.

Esimerkissä (35) kääntäjä on lisännyt *sanoa*-verbin kohdekieliseen virkkeeseen.

- (35) Om hon bara gav honom [Bjurman] chansen att tala skulle han försöka övertyga henne om att han hade agerat utifrån en tillfällig sinnesförvirring – att han ångrade sig och ville sona vad han hade gjort. (s. 41)

Jos tyttö vain antaisi hänelle tilaisuuden puhua, hän yrittäisi vakuuttaa toimineensa satunnaisessa mielenhäiriössä – ja *sanoisi* katuvansa ja haluavansa hyvittää tekonsa. (s. 41)

Tämäkin on aika ylimääräinen lisäys, sillä käy ilmi kontekstista, että Bjurman sanoisi tämän eikä kirjoittaa tai kommunikoi sitä muulla tavalla. Tämä on redundanssin lisäämistä, mutta se ei muuta merkitystä muulla tavalla kuin tarkentavasti.

Esimerkissä (36) voidaan yhtä hyvin puhua yhdestä lisäyksestä kuin kahdesta lisäyksestä.

- (36) Sex kom ofta som en naturlig följd. (s. 45)

Seksi tuli *kuvaan aivan* luonnollisena seurauksena. (s. 45)

Kuvaan ja *aivan* eivät liity toisiinsa vaan eri lausekkeisiin. *Aivan* kuuluu nominaalilausekkeeseen, jonka pääsana on *seuraus* (taivutettuna) ja *kuvaan* muodostaa

omaa adverbiaalilausekettaan. Molemmat sanat edustavat tässä redundanssin lisäämistä, sillä merkitys ei muutu. Lisäykset vain vahvistavat lauseessa jo ennestään oleva merkitys.

Esimerkissä (37) lisäys on jonkin verran merkitystä muuttavaa.

- (37) Bjurman beslutade sig för att hålla sig borta från Armanskij och inte söka upp honom. (s. 50)

Bjurman päätti pysytellä poissa Armanskin ulottuvilta eikä aikonut mennä *kyselemään* häneltä mitään. (s. 49)

Lähdevirkkeessä ei sanota suorasti, mitä Bjurman olisi tehnyt, jos hän olisi päättänyt mennä Armanskin luo. Kohdetekstiin tehty lisäys on selventävää luonnetta.

Esimerkissä (38) kääntäjä on tehnyt selventävän lisäyksen.

- (38) Hon körde förbi honom och, parkerade vid mitten av hamnpromenaden och väntade tålmodigt till dess att han hade passerat innan hon följde efter. (s. 55)

Lisbeth ajoi miehen ohi, pysäköi satamakadun keskivaiheille ja odotti kärsivällisesti kunnes mies oli ohi mennyt ennen kuin lähti seuraamaan häntä *jalan*. (s. 54)

Lähdetekstissä ei sanota suoraan, millä tavalla Lisbeth seuraa miestä. Lähdekielinen lukija ymmärtää kontekstista, että seuraaminen tapahtuu jaloin, koska mainittiin, että Lisbeth pysäköi ja jättää vuokramopedinsa. Tässä esimerkissä lisäys tekee kohdetekstin selvemäksi, vaikka ei olisi tarpeen.

Esimerkissä (39) Lähdetekstissä ei mainita suoraan, mistä Lisbeth juo mineraalivettä.

- (39) Hon häpnade över Forbes energi medan hon drack de sista dropparna mineralvatten. (s. 55-56)

Lisbeth hämmästeli Forbesin energiaa samalla kun joi viimeiset pisarat mineraalivettä *pullosta*. (s. 54-55)

Ylemmin romaanin sivulla 55 mainitaan kuitenkin, että hän ostaa pullollisen mineraalivettä. Lisäys ei muuta merkitystä, vaan tarkentaa sitä.

Esimerkissä (40) lähdetekstissä on vain yksi lause ja kohdetekstissä on kaksi, koska siihen on lisätty toinen finiittiverbi (Iso Suomen Kielioppi § 864).

(40) Regnet kom från ingenstans som en iskall dusch ... (s. 63)

Sade alkoi kuin tyhjältä ja *ryöpsähti* kuin jääkylmä vesisuihku ... (s. 62)

Tämä lisäys lisää kohdetekstiin pienen merkityssävyn. Lähdetekstissä kerrotaan, että sade tuli kuin ”ei mistään”, mutta sateen äkillisen alun luonnetta on kuvailtu kohdetekstissä.

Esimerkissä (41) on redundanssia lisäävä eksplisiittivastine.

(41) När de [Lisbeth ja tämän miestuttava] kommit halvvägs insåg Lisbeth att det förmodligen hade varit ett misstag. (s. 63-64)

Kun he olivat puolitiessä, Lisbeth huomasi, että oli ilmeisesti ollut erehdys *valita rantatie*.

Sekä lähde- että kohdetekstissä Lisbeth ja hänen miestuttava ovat valinneet rantatien.

Esimerkissä (42) *kuka*-pronominin (tässä taivutettuna) lisäys on redundanssin lisäämistä kohdetekstiin.

(42) Varken han eller Erika hade någonsin hört om advokat Nils Bjurman ... (s. 42)

Ei hän eikä liioin Erika ollut kuullut edes puhuttavan *kenestäkään* Nils Bjurmanista ... (s. 42)

Se tuo korkeintaan vahvistuksen lauseeseen, koska se ei muuta lauseen merkitystä. Lisäys johtunee idiomaattisuudesta.

4.2.2 Semanttiset lisäykset

Semanttiset lisäykset-alakategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa on tapahtunut merkityseroa aiheuttava lisäys.

Esimerkissä (43) *ikkuna*-substantiivin lisäys hieman supistaa mahdollisten tulkintojen määrän.

- (43) Om Lisbeth Salander tyckte så hjärtligt illa om honom att hon inte ens kunde förmå sig att hälsa då de såg varandra i tunnelbanan ... (s. 20)

Jos Lisbeth Salander *kerran* inhosi häntä niin ettei kyennyt edes tervehtimään, kun he näkivät toistensa metron *ikkunasta* ... (s. 20)

Lähdetekstissä sanotaan *i tunnelbanan*, mikä voi tarkoittaa, että he näkevät toistensa metron laiturilla tai vaunussa eli lähdetekstin ilmaus on hämäämpi kuin kohdetekstin. *Metron ikkunasta* viittaa romaanin aiempaan kohtaan (sekä lähde- että kohdetekstin edellisellä sivulla), jossa kerrotaan siitä, miten Mikael oli nähnyt Lisbethin seisovan laiturilla metrovaunun ikkunasta.

Kohdetekstiin on myös lisätty vahvikkeen *kerran*, mutta se ei muuta merkitystä, vaan pikemmin vahvistaa sitä.

Esimerkissä (44) lisäys muuttaa jonkin verran Lisbethin ja baarimikon keskustelun luonnetta.

- (44) Vilka är de där? [-] Dr Forbes? De är amerikaner från Austin, Texas. (s. 30)

Keitä he ovat? [-] *Mies on* tri Forbes. He ovat amerikkalaisia, Austinista, Teksasista. (s. 30)

Lähdetekstin kysymys on korvattu väitelauseella kohdetekstissä. *Mies on*-lause tekee baarimikon lausunnosta selittävän, mutta lähdetekstissä se on kysymys.

Tämä esimerkki on kiinnostava, sillä sitä olisi yhtä hyvin voitu sijoittaa toiseen kategoriaan, koska tässä on tapahtunut muutakin kuin pelkkä lisäys. Olen nyt kuitenkin käsitellyt sitä pelkkänä lisäyksenä.

Esimerkissä (45) kohdekieliseen lauseeseen ei ole lisätty muuta kuin *mutta*-konjunktio.

- (45) Hon gjorde en långsam halvcirkel och granskade marken. Det enda hon kunde se var sand ... (s. 36)

Hän kiersi verkalleen puoliympyrän ja tutkit maata. *Mutta* ei nähnyt mitään muuta kuin hiekkaa ... (s. 36)

Se muuttaa kuitenkin merkityksen hieman. Kohdetekstissä vihjataan, että Lisbethin pitäisi löytää jotain muuta kuin hiekkaa.

Esimerkissä (46) Lisbeth varoittaa asianajaja Bjurmania ottamasta Lisbethiin yhteyttä.

- (46) Om du [Bjurman] tar kontakt *med mig* [poisto] på något sätt utöver det jag beslutat så kommer jag att offentliggöra filmen. (s. 41)

Jos *yrität* ottaa yhteyttä jollakin mulla tavalla kuin olen määrännyt minä julkaistan filmin. (s. 42)

Kohdekielisessä virkkeessä Bjurmanin yhteydenotto jäisi pelkäksi yritykseksi, mutta lähdekielisessä virkkeessä se olisi täysin onnistunut. Lisäys ei muuta virkkeen merkitystä, vaan lukija ymmärtää, että jos Bjurman yrittää ottaa yhteyttä Lisbethiin, tämä julkaisee filmin, jonka sisältö on suureksi haitaksi Bjurmanille.

Tässä esimerkissä tapahtunut poisto on implisiittistävä ja se on laskettu mukaan analyysiluvun alussa olevaan taulukkoon, mutta sitä ei ole analysoitu.

Esimerkissä (47) lisäys aiheuttaa pienen vivahde-eron kohde- ja lähdetekstin välillä.

- (47) Freddy McBain [hotellin portieeri] klippte alla försök till frågor och samtal och dirigerade sina gäster mot källartrappan bakom receptionen. (s. 62)

Freddy McBain tyrmäsi kaikki lisäkysymykset ja puheensorinan alkuunsa ja *alkoi* ohjata hotellivieraita kohti kellarinportaita. (s. 61)

Lähdetekstissä Freddy ohjaa hotellivieraita kohti kellarinportaita ja hän saattaa olla ohjannut jo vähän aikaa, mutta kohdetekstissä hän vasta alkaa ohjata vieraita kohti portaita.

4.2.3 Tiivistelmä

Lisäykset-kategoriassa olen analysoinut esimerkkejä, joissa kääntäjä on lisännyt aineksia kohdetekstiin.

Lisäykset ovat usein vain eskplisiittistämisiä eli asioita ilmaistaan eksplisiittisemmin kohdetekstissä kuin lähdetekstissä. Semanttiset lisäykset ovat harvempia kuin poistoja aineistossani, mikä on hieman yllättävää. Katso analyysiluvun alussa oleva taulukko.

Lisäykset usein johtavat siihen, että kohdetekstin tulkintamahdollisuudet suppenevat eli kohdekielisellä lukijalla on vähemmän mahdollisuutta tulkita sivumerkityksiä kohdetekstin pohjalta.

4.3 Merkitysvivahteet

Merkitysvivahteet-kategoriaan olen sijoittanut esimerkkejä, joissa on havainnoitavissa pieniä tai suurempia merkityksenmuutoksia. Usein tällaisia muutoksia tapahtuu vain pintamerkityksessä ja syvämerkitys säilyy ennallaan, mutta joskus pintamerkityksen muutos vaikuttaa myös syvämerkitykseen. Tässä on kyse toisen lajin merkityksenmuutoksista kuin *epätarkkuudet ja tarkennukset*-kategoriassa, johon olen

sijoittanut esimerkkejä, joissa kääntäjä on tarkentanut kohdetekstin ilmauksen tai tehnyt kohdetekstistä epätarkempaa.

Raja *merkitysvivahteet*-kategorian ja *epätarkkuudet ja tarkennukset*-kategorian välillä on häilyvä ja vaikeaa vetää, koska monessa esimerkissä tehdyn muutoksen perusteella joitakin esimerkkejä voitaisiin sijoittaa yhtä hyvin molempiin.

4.3.1 Ero pintatasolla

Ero pintatasolla-alakategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa muutos on tapahtunut ainoastaan pintatasolla eli syvämerkitys on säilynyt muuttumattomana.

Esimerkissä (48) on melkein kokonainen lause muutettu, mutta syvämerkitys on säilynyt samana.

(48) ... *hennes ben tycktes ostadiga*. (s. 11)

... *hänen käyntinsä ei ollut vakaa*. (s. 11)

Lähdetekstissä asia on konkreettisemmin ilmaistu ja kohdetekstissä on käytetty laajempaa, abstraktisempaa itse liikkumiseen viittaavaa substantiiviva eli *käynti*.

On myös tapahtunut modulaatio eli lähdekielen myönteinen lause on korvattu kielteisellä lauseella kohdetekstissä: *tycktes ostadiga – ei ollut vakaa*. Tämän johdosta predikaatiivikin on vaihdettu. Kohdekielisen lauseen varmuusaste on myös korkeampi kuin lähdekielisen lauseen.

Esimerkissä (49) ajatuksen katkeaminen on selvemmin ilmaistu kohdetekstissä tai jopa lisätty kohdetekstiin.

(49) Hon [Lisbeth] upplevde ljuden som magiska. *Hon kände sig plötsligt irriterad ...*” (s. 12)

Hänestä ne kuulostivat suorastaan taianomaisilta. *Yhtäkkiä ajatus katkesi harmittavasti ...*” (s. 12)

Lähdetekstissä ei mainita Lisbethin ajatuksen katkeaminen. Sanotaan vain, että hän turhautuu ja turhautuminen on säilynyt kohdetekstissä, joten syvämerkitys on vielä muuttunut hyvin vähän, vaikka pintamerkitys on muuttunut sitä enemmän.

Esimerkissä (50) on toinen esimerkki modulaatiosta. Myönteinen väitelause on korvattu kielteisellä samanlaisella kohdetekstissä.

(50) Hon kunde bara inte begripa varför kvinnan stannade. (s. 12)

... hän ei voinut käsittää, *miksi nainen ei lähtenyt.* (s. 12)

Tämä ei muuta virkkeen syvämerkitystä. Lisbethin ihmettelyn kohde on vielä sama kohdetekstissä. Ilmaisutapa on vain muuttunut.

Esimerkissä (51) on olemassa pieni vivahde-ero *otidsenlig*- ja *vanhanaikainen*-adjektiivien välillä.

(51) Han hade håret *kammat* [poisto] i något så *otidsenligt* som en mittbena ... (s. 12)

Hänellä oli tumma, suora tukka, ja jakaus *vanhanaikaisesti* keskellä päätä ... (s. 12)

Otidsenlig tarkoittaa, että jokin asia poikkeaa tietyn ajanjakson tyypillisestä ulkonäöstä (paremman sanan puutteessa) (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *otidsenlig*), kun taas *vanhanaikainen*-adjektiivin merkitys on aika selvä (MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *vanhanaikainen*). Eli tässä esimerkissä on pieni vivahde-ero kohdetekstin pintamerkityksessä lähdetekstiin verrattuna, mutta syvämerkitys säilyy ennallaan.

Esimerkin 51 poisto on mukana taulukon 1 *poistot*-kategoriassa.

Esimerkissä (52) on tapahtunut Catfordin kuvailema *systeeminsisäinen vaihto* eli lähdekielien yksikkö on muuttunut monikoksi kohdekielessä.

- (52) Under sina resor de senaste månaderna hade hon [Lisbeth] ofta besökt universitetsbokhandlar för att söka rätt på ytterligare *någon bok* i ämnet”. (s. 13–14)

Viime kuukausien matkoillaan hän oli käynyt usein yliopistojen kirjakaupoissa etsimässä lisää aiheesta *kirjoitettuja kirjoja*”. (s. 13)

Tätä muutosta voi pitää motivoitumattomana, mutta kirjailija (eli lähdetekstin kirjoittaja) luultavasti tarkoitti, että Lisbeth etsii enemmän kuin pelkästään yhtä aihetta käsittelevää kirjaa. Joskus ruotsissa käytetään yksikköä, vaikka tarkoitetaan monikkoa.

Tämä muutos tuottaa ainoastaan hyvin pientä vivahde-eroa, eikä muuta merkitystä melkein lainkaan.

Esimerkki (53) on aika kiinnostava tapaus.

- (53) *Historien kunde sammanfattas med att Bishop varit en genuint populär folkledare som störtat en galen diktator som dessutom var UFO-fantast ...* (s. 15)

Kaikessa lyhkäisyydessään: Bishop oli ollut todellinen ja suosittu kansanjohtaja, joka oli syössyt vallasta hullun diktaattorin, joka lisäksi oli ollut UFO-*friikki*. (s. 15)

Kokonainen lause on korvattu yhdellä adverbiaalilausekkeella eli tämä olisi Catfordin kuvailema yksikönvaihto. Tätä olisi voitu pitää poistona myös, koska *kunde*-verbi on poistettu, mutta voidaan yhtä hyvin sanoa, että kääntäjä on supistanut lauseen lausekkeeksi merkityksiä poistamatta.

Fantast- ja *friikki*-sanojen välillä on pieni tyyliero. Routsin *fantast* on hieman korkeatyylisempi kuin *friikki*, joka on melko epämuodollinen (MOT Kielitoimiston

sanakirja ks. *friikki*; MOT Norstedts Svensk Ordbok ks. *fantast*). Tässä on kyse semeemivastineesta (Ingo 1990: 103).

Esimerkissä (54) on taas modulaatio.

(54) Hon ... hade bott där i sju veckor och *inte gjort mycket mer än vandrat omkring på stranden* ... (s. 16)

Hän oli asunut seitsemän viikkoa ja *suunnilleen vain kuljeskellut rannalla* ... (s. 16)

Kielteinen lause on korvattu myönteisellä samanlaisella, mutta lähdetekstin merkitys on säilynyt.

Esimerkissä (55) on tapahtunut modulaatio.

(55) *Det var lågsäsong* och knappt en tredjedel av rummen på Keys Hotel var uthyrda. (s. 16)

Turistikausi oli ohi ja vain vajaa kolmannes Keys Hotelin huoneistosta varattu. (s. 16)

Kääntäjä on käyttänyt tarkempaa ilmausta kohdetekstissä. Tässä tapauksessa suora käänös olisi todennäköisesti tuottanut epäidiomaattisen kohdetekstin.

Esimerkissä (56) on todella pieni vivahde-ero, joka ei muuta merkitystä yhtään.

(56) Mikael Blomqvist *satte* pekfingret på dörrklockan till Lisbeth Salanders lägenhet på Lundagatan. (s. 16)

Mikael Blomqvist *laski* etusormensa Lisbeth Salanderin ovikellolle Lundagatanin asunnolla. (s. 16)

Laski tarkentaa ja vähentää tulkintamahdollisuuksia, kun se tarkoittaa, että sormi liikkuu ylhäältä alhaalle. Lähdetekstissä ei ole mainintaa siitä, mistä liikkeestä on kyse.

Esimerkissä (57) asia ilmaistu selvemmin ja konkreettisemmin kohdetekstissä.

- (57) ... han hade tagit för vana att åka *förbi hennes bostad* någon gång i månaden ... (s. 16)
- ... hän [Mikael] oli ottanut tavakseen *käydä hänen [Lisbeth] ovensa takana* pari kerta kuussa ... (s. 16)

Lähdetekstin ilmaisu saattaa tarkoittaa, että Mikael vain ajaa ohi, eikä mene sisälle Lisbethin ovelle asti. Syvämerkitys ei ole muuttunut merkittävästi.

Tämä voisi myös olla epätarkkuus.

Esimerkissä (58) on pieni vivahde-ero.

- (58) ... det var för mörkt för att han skulle kunna *avgöra* hur mycket högen hade vuxit sedan sist”. (s. 16)
- ... oli liian pimeää että olisi *erottanut*, kuinka paljon pino oli kasvanut sitten viime näkemän”. (s. 16)

Erottaa-verbin (MOT Kielitoimiston sanakirja) merkitys on suppeampi kuin ruotsin *avgöra*-verbin (MOT Norstedts Svensk ordbok).

Esimerkissä (59) kääntäjä on väljentänyt ilmauksen kohdetekstissä.

- (59) ... han [Mikael] hade gått hem till henne [Lisbeth] i början av januari och *satt sig att vänta* på trappsteget framför hennes lägenhetsdörr. (s. 19)
- ... hän meni tämän ovelle tammikuun alussa ja *jäi odottamaan* porraskäytävään. (s. 19)

Lähdetekstissä Mikael istuu odottamassa Lisbethiä, mutta kohdetekstissä hän vain odottaa Lisbethin asunnon ovella, eikä ole mainintaa siitä, seisooko hän vai istuu. Kääntäjä on käyttänyt yläkäsitettä alakäsitteen sijaan tässä esimerkissä.

4.3.2 Ero syvätasolla

Ero syvätasolla-alakategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa muutos on tapahtunut sekä pinta- että syvätasolla (alakategoriassa *Ero pintatasolla* oli kyse pelkästään pintatasolla tapahtuneesta muutoksesta).

Esimerkissä (60) muurin sijainti on muuttunut kohdetekstissä.

- (60) Från sin plats på terrassen kunde hon se en skymt av Karibiska havet mellan en grupp palmer och rhododendron *vid muren framför hotellet*. (s. 11)

Terassilta altaan ääreltä hän näki vilauksen Karibianmerta palmujen ja alppiruusujen välistä, joita kasvoi *hotellia kiertävän muurin edustalla*. (s. 11)

Lähdetekstissä muuri vain sijaitsee hotellin edessä, mutta kohdetekstissä se kiertää hotellia. Tässä tapauksessa ei ole kyse suuresta vivahde-erosta, mutta vivahde-ero kuitenkin. Hotellin muuri ei ole keskeinen tekijä romaanin juonessa.

Esimerkissä (61) heikkoa tuulta tarkoittavalla *bris*-substantiivilla ei liene suoraa vastinetta suomessa.

- (61) En svag *bris bekämpade* förmiddagshettan men hon kände en svettdroppe rinna ned mot ögonbrynet. (s. 12)

Heikko *tuulenhenkäys yritti kesyttää* aamupäivän hellettä, mutta silti hikipisara valui hitaasti otsaa pitkin alas. (s. 12)

Kääntäjä on korvannut sen *tuulenhenkäys*-substantiivilla, mikä aiheuttaa pienen vivahde-eron, joka ei muuta syvämerkitystä. (MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *Tuulenhenkäys*; MOT Ruotsi ks. *bris*)

Kääntäjä on korvannut lähdekielen *bekämpa*-verbin suomen *kesyttää*-verbillä. Verbit eivät selvästi ole toistensa suoria semanttisia vastineita, mutta tässä esimerkissä ne tarkoittavat samaa asiaa. Tuulen takia ilma tuntuu viileämmältä. (MOT Norstedts Svensk ordbok;

bekämpa; MOT Kielitoimiston sanakirja; *kesyttää*.) Tämä on esimerkki Vinayn ja Darbelnet'n ekvivalenssista.

Suora käännös esimerkissä (62) olisi ”Tuntui *epätodennäköiseltä ...*”, mikä varmasti olisi ollut hyvä käännösratkaisu.

(62) Det tycktes *osannolikt* att någon kunde stämma oljefat ... (s. 12)

[Lisbethistä] Tuntui *epätodelliselta*, että kukaan pystyisi virittämään öljytynnyrin ... (s. 12)

Kääntäjä on kuitenkin korvannut lähdekielisen *osannolikt*-adjektiivin vahvemalla *epätodellinen*-adjektiivilla. Tässä tapahtuu pieni vivahde-ero, koska Lisbethin kokemus on hieman toisenlainen kohdetekstissä. Lähdetekstissä tynnyreitten virittäminen hyväksi soittimiksi on epätodennäköistä Lisbethin mielestä, mutta kohdetekstissä hän kokee sitä jopa epätodelliseksi (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *osannolik*; MOT Kielitoimiston sanakirja; *epätodellinen*). Mahdottomuus on ilmaistu vahvemmin kohdetekstissä.

Esimerkissä (63) on tapahtunut pieni vivahde-ero kohdetekstissä.

(63) I mer än en timme hade han gått fram och tillbaka i rummet och *erkänt* att han var en usling som inte förtjänade henne. (s. 13)

Mies oli kulkenut huoneessa edestakaisin reilun tunnin ja *hokenut* olevansa heittiö, joka ei ansainnut naista. (s. 13)

Erkänna-verbi ja *hokea*-verbi (MOT Ruotsi ks. *myöntää*, *erkänna*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *hokea*) eivät tarkoita samaa asiaa. Kohdetekstissä korostetaan, että mies on toistanut olevansa heittiö monta kertaa, mutta lähdetekstissä korostetaan, että mies ylipäätään myöntää olevansa heittiö.

Tässä ei kuitenkaan ole kyse suuresta merkityksenmuutoksesta, vaan on pikemmin kyse vaihtuneesta korostuksesta. Syvämerkitys on ehkä muuttunut vähän.

Esimerkissä (64) on suurin piirtein kyse tyylierosta.

- (64) Hon hade hittat boken strax innan hon åkte ned till Florida Keys och började *öluffa* genom Karibien. (s. 14))

Hän oli löytänyt kirjan juuri ennen kuin lähti Florida Keysiin ja sieltä *saaristeilylle*. (s. 14)

Öluffa ja *saaristeily* viittaavat suurin piirtein samaan asiaan eli ne ovat tässä tapauksessa semeemivastineita (Ingo 1990: 103), vaikka tässä on myös tapahtunut systeeminsisäinen vaihto (*öluffa* on verbi ja *saaristeily* on substantiivi).

Substantiivi *öluffa* on kiinnostava. Se on varmasti muodostettu substantiivista *tågluffa*, joka tarkoittaa ”matkustella junalla”, usein *interraililla*. Vastaavaa substantiivista ei liene olemassa suomen kielessä, joten kääntäjä on joutunut käyttämään eksplisiittisempää käsitettä.

Esimerkissä (65) on ilmaistu hieman eri tavalla, miten Lisbeth on hankkinut kirjan.

- (65) ... fram till dess att hon [Lisbeth] vandrat in i universitetsbokhandeln i Miami och *kommit ut med* Dimensions in Mathematics ... (s. 14)

... siihen asti kun hän oli astunut yliopiston kirjakauppaan Miamissa ja *saanut käteensä* tri L.C. Parnaultin teoksen Dimensions in Mathematics. (s. 13)

Lähdetekstissä hän vain tuli ulos kirjastosta kirja kourassaan, mutta kohdetekstissä se on ilmaistu tarkemmin eli että Lisbeth sai kirjan konkreettisesti käteensä. Pieni ero pintamerkityksessä, syvämerkitys säilyy.

Esimerki (66) on kiinnostava tapaus, koska tätä olisi voitu sijoittaa *poistot*-kategoriaan, sillä persoonapronomini on jäänyt kohdetekstistä pois.

(66) ... en milslång och glest befolkad sandstrand där *hon* [Lisbeth] kunde vandra i timmar ...” (s. 16)

... kymmenien kilometrien mittainen harvaan asuttu hiekkaranta, jossa *saattoi* kulkea tuntikausia ...” (s. 16)

En kuitenkaan pitänyt sitä poistona, koska persoonapronomini ei ole pakollinen lauseessa samalla tavalla kuin ruotsissa ja sitä voi jättää pois. Muutoksen johdosta kohdekielistä lausetta voidaan pitää myös nollapersonalauseena (Iso Suomen Kielioppi § 1347) eli kuka tahansa saattaisi kulkea siellä eikä ainoastaan Lisbeth. Kääntäjä on väljentänyt lauseen tulkintamahdollisuudet. Tämä on samalla semanttinen poisto.

Esimerkissä (67) on vivahde-ero.

(67) Enda problemet var att både hennes frid och de *förströdda* studierna i matematik stördes av den lågmälda terrorn i grannrummet. (s. 16)

Ainoa ongelma oli, että naapurihuoneen vaimennettu terrori häiritsi sekä hänen rauhaansa että hänen *hajanaisia* matematiikanopintojaan. (s. 16)

Förströdd-adjektiivin vastine suomessa olisi *hajamielinen* (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *förströdd*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *hajanainen*), mutta tässä tapauksessa kohdeteksti ilmaisee selvemmin Lisbethin opintojen laatua ja luonnetta.

Esimerkissä (68) on tapahtunut melko suuri muutos kohdetekstissä.

(68) Ett uppdrag att skriva en biografi om industriledaren Henrik Vanger, vilket han upplevde som en *befängt välavlönad terapi* ... (s. 17)

Teollisuusjohtaja Henrik Vangerin elämäkerta, jonka kirjoittamisen Mikael oli alkuun kokenut *hyvin ansaituksi terapiaksi* ... (s. 17)

Lähdetekstissä puhutaan arveluttavan korkeapalkkaisesta terapiasta ja kohdetekstissä se on muuttunut hyvin ansaituksi terapiaksi eli toimeksiannon korkeapalkkaisuus on tämän muutoksen johdosta jäänyt pois kohdetekstistä.

Esimerkissä (69) Mikael on aktiivisempi lähdetekstissä, jossa hän itse ymmärtää, että Lisbeth on maailmanluokan hakkeri.

(69) Han hade långsamt *insett* att hon var en hacker av världsklass ... (s. 17)

Mikaelille oli hiljalleen *paljastunut*, että Lisbeth oli maailmanluokan hakkeri ... (s. 17)

Kohdetekstissä sitä paljastetaan hänelle, tai suoremmin sanoen Lisbeth paljastaa sen hänelle. Korostus muuttuu ehkä jonkin verran, mutta syvämerkitys on pysynyt samana. Kyse on lähinnä pienestä vivahde-erosta.

Esimerkissä (70) Mikael vastaa puhelimeen lähdetekstissä, muttei suostu mihinkään, jos soittaja ei ole TV4:n tietty naistoimittaja.

(70) ... de senaste månaderna hade han [Mikael] i stort sett bara *ställt upp* då Hon på TV4 ringt ... (s. 17)

... viimeiset kuukaudet hän oli *vastannut puhelimeen* ainoastaan silloin, kun TV4:n Naistoimittaja oli soittanut ... (s. 18)

Kohdetekstissä Mikael ei edes vastaa puhelimeen, jos soittaja ei ole tämä naistoimittaja, joten tässä esimerkissä on tapahtunut pieni merkityksenmuutos kohdetekstissä.

4.3.3 Tiivistelmä

Merkitysvivahteet-kategoriassa olen analysoinut esimerkkejä, joissa on havainnoitavissa pieniä tai suurempia merkityksenmuutoksia. Vivahte-erot lähde- ja kohdetekstin välillä voivat toteutua todella monella tavalla ja tämä kategoria näyttää, kuinka isossa kirjossa liikutaan.

Vaikka on tapahtunut muutos pintatasolla, sitä ei välttämättä tapahdu syvätasolla, minkä esim. esimerkit (48) ja (64) osoittavat.

Merkitysvivahteet-kategoria on kaikista monipuolisin, koska se sisältää kaikenlaisia käännostratkaisuja kuten modulaatioita ja erilaisia käännosvaihtoja. Sen takia on vaikeaa vetää siitä muita yleisiä johtopäätöksiä kuin, että syvämerkitys säilyy muuttumattomana useimmissa esimerkeissä.

4.4 Epätarkkuudet ja tarkennukset

Epätarkkuudet ja tarkennukset-kategoriaan olen sijoittanut esimerkkejä, jossa kääntäjä on joko tarkentanut ilmausta tai tehnyt siitä epätarkempaa jollain tavalla. Niin kuin olen ennen todennut, kategorioiden välinen rajanveto on joskus vaikea, koska tietty esimerkki saattaa sopia useaan kategoriaan kuin ainoastaan yksi. Erityisesti tämän ja *merkitysvivahteet*-kategorian välillä raja on todella häilyvä ja monet tähän kategoriaan sijoitetut esimerkit sopisivat yhtä hyvin *merkitysvivahteet*-kategorian. Myös lievennykset ja niiden vastakohtat olen sijoittanut tähän kategoriaan.

4.4.1 Epätarkkuudet

Epätarkkuudet-alategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa kääntäjä on korvannut lähdekielisen ilmaisun epätarkemmalla ilmaisulla kohdetekstissä.

Esimerkissä (70) kääntäjä on korvannut lähdetekstin substantiivin laajemmalla kohdekielisellä substantiivilla.

- (71) Nio månader tidigare hade Lisbeth läst en artikel i *Popular Science* [kursivoitu kirjassa] som någon glömt på Leonardo da Vinci-flygplatsen i Rom ... (s. 13)

Yhdeksän kuukautta aikaisemmin Lisbeth oli lukenut artikkelin *Popular Science* [kursivoitu kirjassa] –lehdestä, jonka joku oli jättänyt Roomassa Leonardo da Vincin *kentälle* ... (s. 13)

Suora käänös olisi ollut *lentokenttä* (MOT Ruotsi ks. *flygfält*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *kenttä*). Kohdetekstissä ei mainita lainkaan, että on kyse lentokentästä. Tämä muutos voisi aiheuttaa pientä väärinkäsitystä, jos lukija on huomaamaton.

Esimerkki (71) ensi silmäyksellä saattaa näyttää suoralta käänökseltä, mutta *rutinmässigt*- ja *normaalisti*-sanojen välillä on pieni vivahde-ero.

- (71) Bråken i grannrummet startade *rutinmässigt* mellan tio och elva på kvällen ... (s. 12)

Riita alkoi *normaalisti* kymmenen ja yhdentoista välillä ... (s. 12)

Suora käänös olisi *rutiniinomaisesti*, mutta kääntäjä jätti *rutini*-alkuosan pois. Kohdetekstissä riidan toistuvuus olisi epämääräisempi ilman kellonaikaa. Lähdetekstissä toistuvuus on tarkempi. (Nordstedts Svensk ordbok ks. *rutin*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *rutini*, *normaali*.)

Esimerkissä (72) on tapahtunut pienehkö vivahde-ero lähde- ja kohdetekstin välillä.

- (72) Han ... satte på kaffebryggaren och slog upp kvällstidningarna framför sena *Rapport* [kursivoitu kirjassa]. (s. 16)

Hän ... napsautti kahvinkeitimen päälle ja avasi iltapäivälehdet *lysähtäen* [lisäys] katsomaan *myöhäisuutisia*. (s. 16)

SVT:n kakkoselta joka ilta tuleva *Rapport*-uutislähetys on Ruotsissa eräänlainen instituutio niin kuin *Dagsrevyen* Norjassa ja Yleisradion iltauutiset Suomessa. Kohdetekstissä tapahtunut muutos on kiinnostava sillä tavalla, että siinä puhutaan vain myöhäisuuutisista eli on käytetty hyponyymiä. Kyse voi siis olla mistä uutislähetyksestä tahansa. Mikael olisi jopa voinut katsella jostain kaupallisesta kanavasta tulevaa myöhäistä uutislähetystä. Lähdetekstin alakäsite on vaihtunut kohdetekstin yläkäsitteeksi.

Lisäystä ei analysoitu, mutta laskettu mukaan analyysiluvun alussa olevaan taulukkoon.

Tämä muutos on kotouttava käänös.

Esimerkissä (73) kääntäjä on tehnyt ilmauksesta epätarkempi.

(73) Han [Mikael] hade åkt tunnelbana från Slussen till *T-centralen* ... (s. 19)

Hän oli ajanut metrolla Slussenista *keskusasemalle* (s. 19)

T-centralen on Tukholman metron keskusasema eli on olemassa vain yhtä ainutta *T-centralenia*, mutta on olemassa monta keskusasemaa. Tämä on esimerkki kotouttavasta käännöksestä. Syvämerkitys ei muutu. Lukija tietää, että Mikael meni metrolla Tukholman keskusasemalle, vaikka keskusaseman nimeä *T-centralen* ei mainita. Tätä voisi myös pitää adaptaationa.

Esimerkissä (74) kääntäjä on käyttänyt väljempää käsitettä kohdetekstissä.

(74) Ett år tidigare hade han betraktat scoopet ... som en *upprättelse* från den *journalistiska* rännstenen. (s. 17)

... se oli *kosto* [lisäys] ja ylösousemus *amatillisesta* katuojasta (s. 17)

Journalistisk-ajdektiivi liittyy lähinnä journalismiin ja siihen liittyviin käsitteisiin, mutta *amatillinen*-ajdektiivi voi liittyä mihin alaan tahansa (MOT Norstedts Svensk ordbok ks.

journalistisk; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *ammattillinen*). Tässä on kyse melko suuresta vivahde-erosta. Merkitys ei tästä huolimatta muutu. Mikaelin ammattielämä oli huonossa tilassa sekä lähde- että kohdetekstissä. Ei ole selvää, miksi kääntäjä ei käyttänyt *journalistinen*-adjektiivia.

Lisäystä ei ole analysoitu, mutta laskettu mukaan analyysiluvun alussa olevaan taulukkoon.

Esimerkissä (75) kääntäjä on väljentänyt ilmauksen kohdetekstissä.

(75) Hon [Lisbeth] fortsatte till stillsammare Turtleback *längst bort i hamnen ...*
(s. 25)

Hän jatkoi hiljaisempaan Turtlebackiin, joka oli *kauempänä satamassa ...* (s. 25)

Lähdetekstissä ravintola sijaitsee sataman kauimmassa nurkassa, mutta kohdetekstissä se sijaitsee vain kauempänä Lisbethin suunnasta katsoen, joten tässä esiintyy pientä vivahde-eroa lähde- ja kohdetekstin välillä, mutta se ei ole niin suuri, että merkitys muuttuisi merkittävästi.

Esimerkissä (76) kääntäjä on lieventänyt tai hämärtänyt ilmauksen kohdetekstissä.

(76) Hon [Lisbeth] hade aldrig *haft fel på* frågorna i dagstidningarnas
intelligenstest ... (s. 26)

Hänellä ei ollut koskaan *mitään vaikeuksia* sanomalehtien älykkyystesteissä
... (s. 25)

Lähdetekstissä Lisbeth ei ole koskaan tehnyt yhtään virhettä lehtien älykkyystesteissä, mutta kohdetekstissä ne eivät ole vain tuottanut hänelle vaikeuksia. Lähdetekstissä ne ovat saattaneet olla joskus vaikeita, vaikka Lisbeth on lopuksi keksinyt oikean vastauksen. Tämä esimerkki sopisi myös *merkitysvivahteet*-kategoriaan, mutta pidän sitä epätarkennuksena lieventämisen takia.

Esimerkissä (77) lähdetekstissä on käytetty tarkempaa ilmausta.

(77) ... Fermats teorem, hade förbluffat henne i *sju veckor*. (s. 27)

... Fermatin teoreema oli hämmäntänyt häntä *parisen kuukautta*. (s. 27)

Seitsemän viikkoa on suurin piirtein kaksi kuukautta, mutta *seitsemän viikkoa* antaa vähemmän tilaa tulkinnanvaraisuudelle.

Esimerkissä (78) kohdetekstissä on käytetty lievempää ilmausta.

(78) ... att inget av de andra problem som formulerades i boken gav henne några *dramatiska svårigheter*. (s. 29)

... ettei mikään muu kirjan ongelmista ollut tuottanut *mainittavampia* vaikeuksia. (s. 29)

On lähinnä kyse tyylierosta, jos edes sitä. Ei ole tapahtunut muutosta syvämerkityksessä.

Esimerkissä (79) kääntäjä on väljentänyt ilmauksen kohdetekstissä.

(79) *De bekostar* utbildning för begåvade barn. (s. 31)

Säätiö tukee lahjakkaiden lasten koulutusta. (s. 31)

Bekosta-verbi tarkoittaa *rahoittaa* tai *kustantaa* eli lähinnä taloudellisen tuen antamista, mutta kohdetekstissä hän käyttää *tukea*-verbi, jolla on väljempi merkitys (MOT Ruotsi ja MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *bekosta*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *tukea*). Asioita voi *tukea* muilla tavoilla kuin ainoastaan rahoittamalla.

Tässä on myös esimerkki persoonapronominin korvaamisesta substantiivilla. Katso luku 4.4.2.

Esimerkissä (80) kääntäjä on väljentänyt ilmaisun kohdetekstissä, jossa ei sanota, mitä nappia Lisbeth painaa lähettääkseen sähköpostiviestin.

(80) Hon bifogade sin offentliga PGP-nyckel, krypterade maillet med *Plagues* [kursivoitu kirjassa] PGP-nyckel och *tryckte på sändknappen*. (s. 31)

Lisbeth liitti mukaan virallisen PGP-avaimensa, salasi viestin *Plagues* [kursivoitu kirjassa] PGP-avaimella ja *napsautti sen menemään*. (s. 31)

Kohdetekstissä mainitaan vain, että Lisbeth napsauttaa viestin menemään eli syvämerkitys on vielä sama, eikä pintamerkityskään ole muuttunut paljon.

Esimerkissä (81) ruotsin *räkneoperation*-käsitettä vastaa suomessa *laskutoimitus* (MOT Ruotsi; *räkneoperation*) eli tässä on ilmaisun väljennys kyseessä.

(81) ...hon hade pedagogiskt [poisto] förklarat *knepen bakom räkneoperationerna*. (s. 32)

...Lisbeth oli *selittänyt numeroiden niksit* (s. 32)

Poisto on laskettu mukaan analyysiluvun alussa olevaan taulukkoon, muttei analysoitu.

Esimerkissä (82) kääntäjä ilmaisee asian epäselvemmin kohdetekstissä.

(82) Han [Lisbethin miestuttava] var yngst i en *syskonskara* med tre äldre systrar. (s. 32)

Hän oli nuorin *lapsista*, ja hänellä oli kolme isompaa siskoa. (s. 32)

Lähdetekstissä sanotaan, että Lisbethin miestuttava on sisaruksistaan nuorin, mutta kohdetekstissä käytetään *lapset*-substantiivia. Sisaruus ilmenee vasta kun mainitaan, että Lisbethin miestuttavalla on kolme isompaa siskoa, eikä sekään poissulje sitä, että kohdetekstissä olisi kyse muista lapsista kuin vain tämän hänen sisaruksista.

4.4.2 Tarkennukset

Tarkennukset-alakategoriassa analysoin esimerkkejä, joissa kääntäjä on käyttänyt tarkempaa ilmausta kohdetekstissä kuin lähdetekstissä. Olen myös analysoinut yksikön kolmannen persoonan henkiöön viittaava *han/hon* -persoonapronominin kääntämistä ruotsista suomeen *tarkennukset*-alakategorian lopussa.

Esimerkissä (83) kääntäjä on tarkentanut lähdekielen ilmauksen korvaamalla kokonaista lausetta saaren nimellä.

(83) *Det var ett land som hon aldrig hört talas om innan hon klev ombord på båten.* (s. 14)

Grenadasta hän ei ollut kuullut edes puhuttavan ennen kuin nousi laivaan.
(s. 14)

Tämä saattaa olla esimerkki Catfordin yksikkövaihdosta. Tämä esimerkki sopisi myös *merkitysvivahteisiin*.

Esimerkissä (84) kerrotaan siitä, mitä tapahtui Mikaelille romaanisarjan ensimmäisen jakson alussa.

(84) Han [Mikael] hade dömts för förtal och tillbringat ett par månader i fängelse ... (s. 17)

Mikael oli tuomittu panettelusta pariksi kuukaudeksi vankilaan ... (s. 17)

Kohdetekstissä kääntäjä on tarkentanut lähdetekstin lausunnon. Lähdetekstissä ilmaistaan, että Mikael on tuomittu panettelusta ja on viettänyt aikaa vankilassa, mutta näitten asioitten

välinen syy- ja seuraussuhde ei ole ilmaistu yhtä selvästi kuin kohdetekstissä, jossa se on korostettu. Muutos ei muuta merkitystä. Sekä lähde- että kohdekielinen lukija tietää jo Mikaelin vankilassaolon syytä kontekstin johdosta.

Esimerkissä (85) kääntäjä on tarkentanut ilmauksen.

(85) ... han [Mikael] hörde henne [Lisbeth] *låsa* från insidan. (s. 19)

... sisältä kuului kuinka *varmuuslukko laitettiin paikalleen*. (s. 19)

Lähdetekstissä Lisbeth lukitsee ovensa, mutta kohdetekstissä hän jopa lukitsee sen varmuuslukolla (kerrostalojen ovissa on usein kaksi lukkoa: tavallinen lukko ja varmuuslukko, tässä tapauksessa varmasti vanhempi, ketjullinen varmuuslukko).

Esimerkki (86) sopisi myös *merkitysvivahteet*-kategoriaan.

(86) Om Lisbeth *tyckte så hjärtligt illa* om honom ... (s. 20)

Jos Lisbeth kerran *inhosi* häntä ... (s. 20)

Pidän sitä kuitenkin epätarkennuksena, koska ruotsin *tycka illa om*-ilmauksella on väljempi merkitys kuin *inhota*-verbillä. (MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *inhota*; MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *illa*)

Esimerkissä (87) kääntäjä on supistanut lauseen merkitystä kohdetekstissä.

(87) ... stannade hon naken framför garderobsspegeln och granskade *förundrat* sin kropp. (s. 21)

... hän seisahtui alastomana vaatekaapin peilin eteen ja katseli *ihailleen* vartaloaan. (s. 21)

Ruotsin *förundrad*-adjektiivin (ja sen johdokset) merkitys on neutraalinen ja myönteinen. Sen merkitys on myös *ihailta*-verbin merkitystä väljempi, sillä se tarkoittaa myös

”hämmästyks, hämmästyks, ihmetyks, ihmettely, kummastus, kummastelu, päivittely” eli siinä on myös yllätyksen ja ihmetyksen aines. *Ihailia* sisältää ainoastaan myönteistä merkitystä (MOT Ruotsi ks. *förundran*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *ihailia*).

Esimerkissä (88) esiintyy pieni vivahde-ero lähde- ja kohdetekstin välillä.

(88) Förändringen var försiktigt utförd och *proportionerna helt rimliga*. (s. 21)

Muutos oli tehty hyvin varovasti ja *mittasuhteita noudattaen*. (s. 21)

Kohdetekstissä on selvemmin ilmaistu, että mittasuhteita on noudatettu tietoisesti.

Kohdetekstin viittaus on toinen kuin lähdetekstin. Lähdetekstissä on kaksi lausetta, joka jakaa finiittiverbin keskenään, mutta kohdetekstissä on kyse pelkästään yhdestä lauseenvastiketta sisältävästä lauseesta.

Esimerkissä (89) lähdekielen ja kohdekielen käsitteiden välillä on pieni vivahde-ero.

(89) ... när hon strök med fingret över halsen kunde hon känna en svag *ärrbildning*. (s. 22)

... kun hän nyt siveli etusormellaan kaulaansa, hän tunsi hennon *arpikudoksen*. (s. 22)

Ne vastaavat toisiaan melko hyvin, mutta *arpikudos* on suppeampi käsite kuin *ärrbildning*, joka viittaa sekä arpikudokseen että arpikudoksen muodostumiseen. Merkitys ei muutu tässä esimerkissä melkein lainkaan tämän muutoksen johdosta. Eihän arpikudoksen muodostumista voi tuntea, joten lähdekielinen lukija ymmärtää kontekstista, mistä on kyse eli kääntäjä on toisin sanoen tarkentanut merkityksen kohdetekstissä

Esimerkissä (90) on lähinnä kyse vivahde-erosta.

(90) *Sedan dess* hade hon fyllt 26 år... (s. 22)

Nyt hän oli jo täyttänyt 26 vuotta ... (s. 22)

Ero on vain perspektiivissä eli tämä on modulaatio: lähdetekstissä katsotaan taaksepäin, mutta kohdetekstissä keskitytään nykyhetkeen. Sitä voi pitää tarkennuksena myös, koska nykyhetki on rajatumpi ilmiö kuin menneisyys.

Esimerkissä (91) on rajatapaus.

(91) Originalbatterierna hade *blivit sämre* ... (s. 24)

Alkuperäiset paristot olivat *menettäneet tehonsa* ... (s. 24)

Ilmaus on tarkempi kohdekielisessä lauseessa. Lähdekielisessä lauseessa sanotaan, että alkuperäiset paristot ovat huonontuneet, muttei millä tavalla.

Aika suuri vivahde-ero esiintyy myös lähdekielisen ja kohdekielisen lauseen välillä. Lähdetekstissä paristot vain toimivat huonommin, mutta kohdetekstissä ne ovat lakanneet toimimasta täysin.

Esimerkissä (92) kääntäjä on käyttänyt suppeampaa ilmausta kohdetekstissä.

(92) Hon betalade med ett kreditkort *som innehades* av Wasp Enterprises ... (s. 25)

Lisbeth maksoi luottokortilla, joka *oli rekisteröity* Wasp Enterprisen nimiin ... (s. 24)

Omistaminen on mahdollista monella tavalla. Ruotsin *inneha* tarkoittaa melkein kaikenlaista hallitsemista ja omistamista, kun toisaalta *rekisteröity* viittaa oikeustieteelliseen käsitteistöön (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *inneha*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *rekisteröidä*).

Esimerkissä (93) on rajatapaus.

(93) *Under de veckor hon hade varit där hade hon upplevt två längre strömavbrott.* (s. 25)

Näinä viikkoina oli ollut jo kaksi pidempää sähkökatkosta. (s. 24)

Esimerkki (93) olisi sopinut yhtä hyvin *merkitysvivahteet*-kategoriaan. Kohdetekstissä kääntäjä on tiivistänyt ja tarkentanut ilmauksen. Merkitys ei muutu mainittavasti.

Esimerkissä (94) kääntäjä on tarkentanut ilmaisun kohdetekstissä.

(94) *Han är en fin man som slår sin fru?* (s. 31)

Hän on niin hieno, että hakkaa vaimoaan. (s. 31)

Lähdetekstissä ei ilmaista suoraa syy-seuraussuhdetta miehen väitetyn hienouden ja vaimon hakkaamisen välillä, mitä toisaalta tehdään kohdetekstissä.

Lähdekielen kolmas persoona kohdetekstissä

Tähän alakategoriaan olen sijoittanut esimerkkejä, joissa kääntäjä on korvannut lähdekielen kolmannen persoonan pronomini eli *han* ja *hon* muilla sanoilla kohdetekstissä. Tämä alakategoria tulee *tarkennukset*-alategorian jälkeen, koska tässä tutkittu ilmiö kuuluu tiiviisti yhteen tarkennusten kanssa.

Ruotsin kielen yksikön kolmannen persoonan henkiöön viittaava persoonapronomini *han/hon* määräytyy pääsanansa sukupuolen mukaan eli miehiin viitataan *han*-pronominilla ja naisiin viitataan *hon*-pronominilla. Suomessa yksikön kolmas persoona eli *hän* on sukupuolineutraali ja tämä johtuu siihen, että suomentaja usein korvaa ruotsin kolmannen persoonan pronomineja muilla sanoilla selvyuden vuoksi.

(95) I mer än en timme hade *han* gått fram och tillbaka i rummet ... (s. 13)

Mies oli kulkenut huoneessa edestakaisin reilun tunnin aikana ... (s. 13)

Esimerkissä (95) kääntäjä on korvannut lähdekielen *han*-pronominin substantiivilla kohdetekstissä.

(96) Tills sist hade *hon* svarat som *han* ville ... (s. 13)

Lopulta *nainen* oli vastannut niin kuin *mies* oli halunnut. (s. 13)

Esimerkissä (96) kääntäjä on korvannut lähdekielen persoonapronominit substantiiveilla.

(97) *Hon* hade till slut tappat tålamodet ... (s. 14)

Lisbeth oli lopulta menettänyt kärsivällisyytensä ... (s. 14)

Esimerkissä (97) kääntäjä on korvannut lähdekielen *hon*-pronominin Lisbethin nimellä.

(98) Mikael's samarbete med *Hon* på TV4 hade dessutom en helt annan dimension. (s. 18)

Mikaelin yhteistyöllä TV 4:n *Naistoimittajan* kanssa oli sitä paitsi aivan toiset mittasuhteet. (s. 18)

Esimerkissä (98) kääntäjä on korvannut lähdekielen *hon*-pronominin substantiivilla kohdetekstissä. Kääntäjän valinta johtunee idiomaattisuudesta. Suora käänös olisi ehkä ollut hämärtävää.

(99) ... *han* hörde *henne* låsa från insidan. (s. 19)

... sisältä kuului, kuinka varmuuslukko laitettiin paikalleen. (s. 19)

Käsiteltiin myös esimerkissä (85). Esimerkissä (99) kääntäjä on korvannut molemmat lähdekielen pronominit nolllalla eli hän on jättänyt ne täysin pois ja muuttanut ilmaisun persoonattommaksi kohdetekstissä.

(100) Han upptäckte *henne* i exakt samma ögonblick som dörrarna slog igen". (s. 19)

Hän oli huomannut *tytön* samalla hetkellä kun ovet menivät kiinni. (s. 19)

Esimerkissä (100) kääntäjä on korvannut lähdekielen pronominin substantiivilla kohdetekstissä.

Esimerkissä (101) *han*-pronomini on korvattu erisnimellä kohdetekstissä.

(101) *Han* var inte förälskad i *henne* ... (s. 20)

Mikael ei ollut rakastunut *tyttöön* (s. 20)

Henne-pronomini on korvattu substantiivilla (eli *tyttö*).

Esimerkissä (102) esiintyy kaksi eri käänösstrategiaa.

- (102) Sent på kvällen dagen före nyårsafton hade han ringt *henne*, men *hon* hade inte svarat. (s. 19)

Myöhään uudenvuoden aattoiltana hän oli soittanut *tytölle*, mutta *tämä* ei ollut vastannut. (s. 19)

Ensimmäisessä kääntäjä on korvannut lähdekielen *henne*-pronominin, joka on *hon*-persoonapronominin taivutusmuoto tai oma possessiivipronomini (riippuen siitä, mitä kielioppikirjaa lukee), *tyttö*-substantiivilla. Toisessa hän on korvannut lähdekielen *hon*-pronominin *tämä*-demonstratiivipronominilla.

- (103) Det var *hennes* sak att avgöra ... (s. 20)

Se oli *Lisbethin* päätäntävallassa ... (s. 20)

Esimerkissä (103) pronomini on korvattu erisnimellä.

4.4.3 Tiivistelmä

Epätarkkuudet ja tarkennukset-kategoriassa olen analysoinut esimerkkejä, joissa kääntäjä on joko tarkentanut ilmausta tai tehnyt siitä jollakin tavalla epätarkemman. Nämä tarkennukset tai epätarkemmat ilmaukset tapahtuvat usein sananvaihdolla esim. sillä tavalla, että nominit tai verbit eli merkitykselliset sanat vaihtuvat. Tarkennukset johtavat usein siihen, että kohdetekstin tulkintamahdollisuudet kapenevat, mutta tämän ilmiön merkitys tärkeys kohdetekstin ymmärtämisessä on vaikeaa määritellä. Kohdekielinen lukija ymmärtänee tekstin samalla tavalla kuin lähdekielinen lukija, mutta kohdekielisellä lukijalla on vähemmän mahdollisuuksia tulkita eri sivumerkityksiä kohdetekstin pohjalta tarkennusten seurauksena kuin lähdekielisellä lukijalla.

Kohdetekstin epätarkemmilla ilmauksilla on päinvastainen vaikutus. Niitten johdosta kohdekielisen lukijan tulkintamahdollisuudet laajenevat eli kohdekielisellä lukijalla on enemmän mahdollisuuksia tulkita eri sivumerkityksiä kohdetekstin pohjalta kuin lähdekielisellä lukijalla on lähdetekstin suhteen.

Numeroimattomassa, tarkennuksiin luokitsemassani *lähdekielen kolmas persoona kohdetekstissä* -alakategoriassa olen tarkastellut, miten ruotsin yksikön kolmannen persoonan henkilöön viittaava persoonapronomini voidaan kääntää suomeksi. Se on oma alakategoria, vaikka numeroimaton, koska ilmiö on suppeampi ja tarkempi kuin muissa tarkennuksissa.

Olen löytänyt viisi eri tavallista keinoa, jolla kääntäjä useimmiten kääntää yksikön kolmannen persoonan henkiöön viittaava persoonapronominia *han/hon* suomeksi:

1. Pronominit *han* ja *hon* korvataan hän-pronominilla. Pidän tätä suorana kääntämisenä, joten en ole analysoinut tällaisia tapauksia lainkaan tässä työssä. Tämä on tavallisimpia käännösstrategioita.
2. Pronomini korvataan muulla pronominilla kuin *hän*, usein *tämä*-demonstratiivipronominilla.
3. Pronomini korvataan substantiivilla, usein *tyttö*, *poika*, *nainen*, *mies* tai muita ihmisiin viittaavilla, sukupuolenmääräytyneillä substantiiveilla.
4. Pronomini korvataan erisnimellä. (*Han – Mikael*; *hon – Lisbeth*)
5. Pronomini korvataan niin sanoen *nollalla*. Ilmaus on muutettu persoonattomaksi. Tämä esiintyy esimerkissä 88.

4.5 Virheet

Virheet-kategoriaan olen sijoittanut esimerkit, joissa on tapahtunut niin suuri muutos, että merkitys muuttuu merkittävästi eli on kyse semanttisesta muutoksesta. Kategoriassa on vain neljä esimerkkiä, koska löysin aineistosta ainoastaan neljä tällaista tapausta.

Kategoriassa ei ole alakategorioita, koska kategoria on niin pieni, ja tiivistelmä on numeroimaton samasta syystä.

Esimerkissä (104) Lisbeth ajattelee ranskalaisen matemaatikon teoreemaa ja käytöstapoa.

(104) Fermat, sin vana trogen, gav *fingret* åt kollegorna. (s. 28)

Fermat, tavoilleen uskollisena, toki *ojensi auttavan kätensä* kollegoilleen. (s. 28)

Tämä käännös aiheuttaa melkoisen eron lähde- ja kohdetekstin välillä. Lähdekielisessä lauseessa on kyse melko siveettömästä eleestä eli keskisormen näyttämisestä, mutta kohdekielistä lausetta voidaan tulkita sekä todellisena auttamisena tai ironiana, mikä olisi lähdekielisen lauseen merkitystä lähempänä.

(105) Han [Bjurman] hade kontrollen över hennes [Lisbeth] liv – hon var hans att förfoga över. Det var *oemotståndligt*. (s. 38)

Bjurman pääsi valvomaan hänen elämänsä – tyttö oli hänen hallinnassaan. Se oli *tosiasia*. (s. 38)

Lähdekielisessä lauseessa asianajaja Bjurmanin on vastustamatonta hallita Lisbethin elämää, mutta kohdekielisessä lauseessa vain todetaan, että asioitten tila on, mikä on (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *oemotståndlig*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *tosiasia*).

- (106) Poliserna hade parkerat och *avvisiterat* sällskapet [*sällskapet* ovat Lisbeth ja tuntematon vanhempi mies] ... (s. 38)

Poliisit olivat pysäköineet ja *hätistäneet kummankin pois* ... (s. 38)

Lähdekielisessä lauseessa on kyse henkilöön käyvästä tarkastuksesta tai ruumiintarkastuksesta, mutta kohdekielisessä lauseessa heidät on ajettu pois paikasta (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *visitera*; MOT Kielitoimiston sanakirja ks. *hätistää*; MOT Ruotsi ks. *avvisa*). Kääntäjä on luultavasti ajatellut *avvisa*-verbiä.

- (107) Hans [Bjurman] sekreterare fick sköta *löpande korrespondens* på kontoret ... (s. 39)

Hänen sihteerinsä sai hoitaa *kirjanpidon* ... (s. 39)

Bjurmanin sihteerillä on eri tehtävä lähde- ja kohdetekstissä. Lähdekielisessä lauseessa sihteerin hoitaa kirjeenvaihtoa (MOT Norstedts Svensk ordbok ks. *korrespondens*), mutta kohdekielisessä lauseessa sama sihteerin hoitaa kirjanpitoa.

Tätä voidaan pitää vivahde-erona, mutta pidän sitä niin suurena erona, että sijoitin esimerkin tähän kategoriaan.

Tiivistelmä

Virheet-kategoriassa olen analysoinut esimerkkejä, joissa on havaittavissa niin suuri muutos, että kohdetekstin merkitys muuttuu merkittävästi. Kategoriassa on vain neljä esimerkkiä, koska en ole löytänyt aineistosta kuin neljä tällaista tapausta.

Virheitä on niin vähän, että niiden pohjalla on vaikeaa vetää yleispäteviä johtopäätöksiä, sitä voi pitää hyvän käännöksen merkinä. Esimerkeillä on yhteistä se, että virhe on sattunut sana- tai lauseketasolla. Kokonaista lausetta ei ole muutettu missään esimerkeistä.

Esimerkki (104) on rajatapaus, koska sitä voidaan tulkita myös ironiana.

5 PÄÄTELMIÄ

Tavallisin käännoštapa on, mitä yleiskielessä kutsutaan suoraksi käännoškseksi. Toisaalta suora käännoš ei ole aina paras tapa ja joissakin tapauksissa se ei edes ole toimiva ratkaisu eri syistä, muun muassa idiomaattisista syistä. Muutokset ovat kuitenkin muutoksia, joten niitä on syytä tutkia.

Koko historian läpi on vallinnut eri käsityksiä siitä, miten pitää kääntää. Nykyään pidetään tärkeämpänä viestin ja merkityksen muuttumattomuutta siirrettäessä viestiä lähdetekstistä kohdetekstiin kuin sitä, että muoto säilyy mahdollisimman muuttumattomana.

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa pyrkinyt näyttämään, miten tehdään käytännössä, kun merkityksiä siirretään lähdetekstistä kohdetekstiin muuttumattomina käyttäen muita käännošmenetelmiä kuin suora kääntämistä. Tämän olen tehnyt dynaamisen ekvivalenssin avulla. Nidan dynaamisen ekvivalenssin teoria korostaa juuri merkityksen muuttumattomuutta viestin siirtyessä lähdetekstistä kohdetekstiin. Nidan teoria korostaa sekä lähdekielisen lukijan että kohdekielisen lukijan *reaktion* samuutta lukemaansa tekstiin tärkeimpänä, mutta se ei selitä, miten tätä reaktiota tulisi mitata, jos sitä pystytään ylipäätään mittaamaan.

Aineistona olen käyttänyt ”*Flickan som lekte med elden*”-romaanin kahta ensimmäistä lukua. Käyttämäni jakso lähdetekstin pituudesta on 41 sivua. Käyttämällä lähilukumenetelmää olen kerännyt molemmista teksteistä esimerkkejä, joissa kääntäjä ei ole käyttänyt suoraa käännoštä. Nämä esimerkit ja niissä esiintyvät käännošratkaisut olen jaotellut neljään eri kategoriaan analyysin helpottamiseksi: *poistot*, *lisäykset*, *merkitysvivahteet* ja *epätarkkuudet ja tarkennukset*. Olen löytänyt aineistosta myös neljä ns. virhettä tai käännoštapausta, jossa on tapahtunut niin suuri muutos kohdetekstissä, että merkitys muuttuu merkittävästi, kategoria 4.5.

Erittäin kiinnostava löytö on, että aineistossa on enemmän poistoja kuin lisäyksiä, katso analyysiluvun alussa oleva taulukko 1. Poistoja on 25 % tapauksista ja lisäyksiä on vain 12 %. Yleensä on odotettavissa, että lisäyksiä on enemmän kuin poistoja, koska kääntäjä joutuu lisäämään selittäviä aineksia kohdekielisen lukijan lukemisen helpottamiseksi.

Poistoissa (4.1) on kyse siitä, että kääntäjä on poistanut lähdetekstin jonkin aineksen käännösprosessissa. Useimmiten on kyse implisiittistamisesta eli lähdetekstissä eksplisiittisesti sanottu asia sanotaan implisiittisesti kohdetekstissä. Tämä on usein puhtaasti kielen redundanssin poistamista.

Joskus poisto aiheuttaa merkityseron lähde- ja kohdetekstin välillä, mutta aineistossa nämä merkityserot ovat harvoin niin suuria, että ne vaikuttaisivat tekstiin kokonaisuutena.

Lisäyksissä (4.2) on kyse päinvastaisesta ilmiöstä poistoihin verrattuna. Lisäyksissä on kyse siitä, että kääntäjä lisää jonkin aineksen kohdetekstiin käännösprosessin aikana. Joskus lisäys on tarpeellinen eri syistä ja joskus se on vain redundanssin lisäämistä kohdetekstiin.

Useimmiten lisäyksissä on kyse eksplisiittistamisesta eli lähdetekstissä implisiittisesti sanottu asia sanotaan eksplisiittisesti kohdetekstissä.

Kolmas kategoria on *merkitysvivahteet* (4.3) ja se on laajin ja monipuolisin kategoria, koska se sisältää monenlaisia eri muutoksia. Kategorian esimerkeissä on havaittavissa vivahdeeroja lähde- ja kohdetekstin välillä. Toisessa alakategoriassa on kyse pintarakenteessa esiintyvistä eroista ja toisessa alakategoriassa on kyse sekä pinta- että syvärakenteessa esiintyvistä eroista. Käännösratkaisuista merkitysvivahteita on eniten eli 32 prosenttia. Katso analyysiluvun alussa oleva taulukko. Vertaa taulukko 1.

Neljäs, ja toiseksi suurin, kategoria on *epätarkkuudet ja tarkennukset*. Tässä kategoriassa ovat esimerkit, joissa kääntäjä on joko tarkentanut ilmaisua tai tehnyt siitä epätarkempaa esimerkiksi käyttämällä kohdetekstissä yläkäsitettä lähdetekstin alakäsitteen tilalla.

Viides kategoria (4.5) on niin sanottu virhekatgoria, jonka esimerkeissä on havaittavissa niin suuri ero lähde- ja kohdetekstin välillä, että merkitys muuttuu täysin. Siinä on vain

neljä esimerkkiä, koska löysin vain neljä virhetapausta koko aineistosta eli niitä on niin vähän, että yleispäteviä johtopäätöksiä ei voi tehdä niitten perusteella.

Jokaisessa menetelmässä on hyviä ja huonoja puolia. Käyttämäni lähilukumenetelmän huono puoli on se, että se on aikaa vievä ja työläs. Toisaalta se tuottaa myös paljon aineistoa eli sen avulla on helppoa löytää paljon tutkittavaa ja analysoitavaa. Jos tutkija haluaa konkreettista tutkimuskohdetta, tämä menetelmä on oiva.

Tutkimusaineistoni on kaunokirjallinen teos, mutta tällaista tutkimusta voisi soveltaa myös asiateksteihin ja viranomaisteksteihin, joissa on tärkeämpää, että merkitys säilyy muuttumattomana. Kaunokirjallisten teosten kääntäjillä on enemmän vapautta kääntäessään kaunokirjallista teosta kuin viranomaistekstien kääntäjillä kääntäessään viranomaistekstejä tai muita asiatekstejä.

Olen tutkinut ruotsinkielisen kaunokirjallisen teoksen suomennosta, mutta kieliparilla on suuri merkitys. Suomalainen kulttuuri ja ruotsalainen kulttuuri ovat hyvin samanlaisia, mutta esim. venäläisen ja suomalaisen kulttuurin välillä on jo niin suuria eroja, että kääntäjä todennäköisesti joutuu lisäämään kohdetekstiin paljon selittäviä aineksia. Tämä olisi kiinnostava tutkimuskohde. Sellaisessa käännöksessä olisi ehkä suurempi määrä lisäyksiä.

Kategoriat toimivat hyvin teoriassa, mutta monet esimerkit olivat vaikeita sijoittaa yhteen kategoriaan. Erityisesti esimerkki (66) on sellainen.

(66) ... en milslång och glest befolkad sandstrand där *hon* [Lisbeth] *kunde* vandra i timmar ...” (s. 16)

... kymmenien kilometrien mittainen harvaan asuttu hiekkaranta, jossa *saattoi* kulkea tuntikausia ...” (s. 16)

Siinä on enemmän kuin vain yksi käännösmenetelmä ja esimerkkiä (66) olisi voitu sijoittaa myös *poistot*-kategoriaan.

Olen laskenut käännösratkaisut, joissa ei ole käytetty suoraa käännöstä, yhteen, mutta ainoastaan kategorioittain. En ole eritellyt niitä alakategorioittain analyysiluvun alussa olevassa taulukossa. Toisin sanoen en ole laskenut implisiittistämisten, semanttisten poistojen, eksplisiittistämisten ja semanttisten lisäysten jne. esiintymiä koko aineistossa, koska se vaatisi, että lukisin aineiston läpi vielä kerran ja laskisin esimerkkejä vielä kerran. Se veisi liikaa aikaa, jota minulla ei ole. Tällainen erittely antaisi kiinnostavan, tarkemman kuvan käännösmenetelmien esiintymisistä aineistossa. Tässä tutkielmassa antamani kuva on hyvin yleisellä tasolla.

Analyysissäni pohdin kääntäjän päätösten lopputulosta, mutta joskus pohdin myös, miten kääntäjä päätyneet johonkin tietyn ratkaisuun. On huomautettava, että kääntäjä itse ei ole saanut tilaisuutta kommentoida ja motivoida ratkaisujaan. Vain kääntäjä tietää, mitä tapahtuu omien korvien välissä käännösprosessin aikana, joten en pysty muuhun kuin spekuloidaan siitä, mitä tapahtuu.

Pystyykö joku kääntäjä itse tutkimaan, mitä kääntäjän korvien välissä tapahtuu käännettäessä? Voiko kääntäjä käyttää itseään tutkimuskohteena menettämättä omaa validiteettia ja reliabiliteettia?

Pystyisikö edes kääntäjäkään tyhjentävästi perustelemaan päätöksensä? Tuskin. On toki olemassa *think aloud*-tutkimusta, mutta siinä kääntäjä vain sanoo sen, minkä tiedostaa ajattelevansa. Monet ihmisten johtopäätökset ja ajatukset ovat salamannopeitten aivoproessien tulos, joita emme välttämättä edes tiedosta. Tämä pätee myös kääntämiseen.

LÄHTEET

Aineisto

Larsson, Stieg (2006): *Flickan som lekte med elden*. Tukholma. Norstedts.

Larsson, Stieg (2006): *Tyttö joka leikki tulella*. Helsinki. WSOY.

Muut lähteet

Bergius, Harald: *Hon tar sig friheter med Harry Potter*. Tukholma. Dagens Nyheter. 2003. [Lainattu 23.5.2017]. Saatavilla: <http://www.dn.se/kultur-noje/hon-tar-sig-friheter-med-harry-potter/>

Catford, John (1965): *A Linguistic Theory of Translation*. Lontoo. Oxford University Press.

Ingo, Rune (1990): *Lähtökielestä kohdekieleen*. Porvoo, Helsinki. WSOY.

Ingo, Rune (2007): *Konsten att översätta*. Malmö. Ruotsi. Studentlitteratur.

Koller, Werner (1992): *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Neljäs painos. Heidelberg, Wiesbaden. Quelle und Meyer Verlag.

Montgomery, Scott L. (2000): *Science in Translation*. Chicago. University of Chicago Press.

MOT Kielitoimiston sanakirja (2017). [Lainattu 23.5.2017]. Rajoitetusti saatavilla: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>

MOT Norstedts Svensk ordbok (2017). [Lainattu 23.5.2017]. Rajoitetusti saatavilla: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>

MOT Ruotsi (2017). [Lainattu 23.5.2017]. Rajoitetusti saatavilla: <https://mot-kielikone-fi.proxy.uwasa.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>

Munday, Jeremy (2001): *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Lontoo. Routledge.

Nida, Eugene (1964): *Towards a Science of Translating*. Leiden, Alankomaat. E.J. Brill.

Nida, Eugene & Taber, Charles (1969): *The Theory and Practice of Translation*. Leiden. Alankomaat. E.J. Brill.

Paloposki, Outi (2007). Teoksessa: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.): *Alussa oli käännös*. Tampere. Tampere University Press. 349–373

Shuttleworth, Mark & Cowie, Moira (1997): *Dictionary of Translation Studies*. Manchester, Iso-Britannia. St Jerome Publishing.

- Sorvali, Irma (1983): *Översättandets teori och praktik*. Helsinki. Gaudeamus.
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (2004): *Iso Suomen Kielioppi*. Helsinki.
- TS = Kungas, Milja (2010). Suomentaja eläytyy teoksiin joskus itkien. Turun Sanomat
20.7.2010. [Lainattu 24.5.2017] Saatavilla:
ts.fi/kulttuuri/147365/Suomentaja+elaytyy+teoksiin+joskus+itkien
- TÖI = Tolk- och översättarinstitutet (2008): *Tolkkunskap*. Tukholma. Tukholman yliopisto.
- Vehmas-Lehto, Inkeri (1999): *Kopiointia vai kommunikointia*. Helsinki. Finn Lectura.
- Venuti, Lawrence (1995): *The Translator's Invisibility: A history of Translation*. Lontoo.
Routledge.
- Vinay, Jean-Paul & Darbelnet Jean (1984/1958): *Stylistique comparée du français et de
l'anglais: méthode de traduction*. Québec. Beauchemin.
- Vuorikoski, Anna-Riitta (2007). Teoksessa: Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.):
Alussa oli käänös. Tampere. Tampere University Press. 317–337